

(శ్రీ)

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము, ౨౪	{	యువనామసంవత్సరము. చైత్ర వై శాఖమాసములు.	}	సంచిక ౧.
-------------	---	--	---	----------

1177
4

కాకినాడ :

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుచే బడిషత్తార్యాలయమున
ప్రకటింపబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. 3-౦-౦.

విడిసంచిక రు ౦-౮-౦.

1935.

విషయ సూచిక.

1. సప్తమవిజయాదిత్యుని రెండుచూలనతామ్రశాసనములు
రాళ్లబండి శుబ్బారావుగారు, ఎం. ఏ. ఎల్. డి.	౧-౧౭
2. ఉత్తరరామాయణము - రజకునివృత్తాంతము
కొల్లూరి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. బి. ఎల్.	౧౮-౨౩
3. వేణీసంహారము - నాయకుడు
యం. సూర్యనారాయణమూర్తిగారు	౨౪-౨౮
4. గ్రంథస్వీకారము	౨౮-౩౨
5. ఆంధ్రకౌముది
గణపవరపు వేంకటకవి	29-32
6. రసార్ణవాలంకారము
ప్రకాశవర్షకవి	౧౩-౧౬
7. సింహాసనద్వాత్రింశిక
కొల్లూరి గోపకవిరాజు.	౪౯-౬౪
-

శ్రీరస్తు.

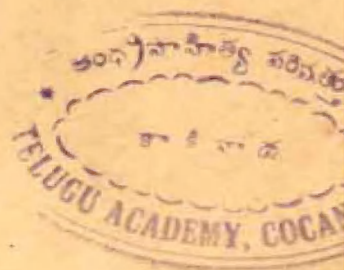
ఆంధ్రనాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

1177
4

కాకినాడ.

యువనామసంవత్సరము.

సంపుటము ౨౪.

1935-36.

యువనామసంవత్సర విషయసూచిక.

—: ౨౪ వ సంపుటము. :—

1. సప్తమ విజయాదిత్యుని రెండు నూతనతామ్రశాసనములు-రాళ్లబండి సుబ్బారావుగారు ఎం. ఏ. యల్.టి. 1-17.
2. ఉత్తరరామాయణము—రజకుని వృత్తాంతము- కిఞాంబి రాఘవాచార్యులు గారు ఎం. ఏ., బి. యల్. 18-23.
3. వేణీసంహారము-నామకుండు- యం. సూర్యనారాయణమూర్తిగారు 24-28.
4. గ్రంథసీకారము-28-32; 46-48; 105-111; 181-184.
5. ఆంధ్ర కౌముది-గణపవరపు వేంకటకవి-29-32; 33-37.
6. రసార్ణవాలంకారము-ప్రకాశవర్షకవి 13-16; 17-20; 21-29.
7. సింహాసనద్వాత్రింశిక-కొలవి గోపరాజకవి 49-64; 65-80; 81-96; 97-112; 113-138.
8. పోతనస్తుతి-రావిపాటి లక్ష్మీనారాయణగారు 33-34.
9. గ్రామ్యవాదవిమర్శనము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు. బి. ఏ., బి. యల్. 35-45; 70-78.
10. ద్వ్యర్థిత్యర్థికావ్యములు- యాయూణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యుగారు ఎం. ఏ. 49-64.
11. గ్రంథప్రశంస- (ఆంధ్ర కౌముదిపీఠిక) 1-5.
12. ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషద్వాత్రిక సభావృత్తాంతము-65-69.
13. ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షోపన్యాసము-శ్రీ నడిపల్లి సుబ్బరాజుగారు 79-82.
14. అధ్యక్షోపన్యాసము-శ్రీ కాశీ కృష్ణాచార్యులుగారు 83-94.
15. ఆంధ్రకర్ణాటకవాఙ్మయపరస్పరసంబంధము-టి. హెచ్. ఎం. సదాశివయ్య గారు ఎం. ఏ., బి. యల్. 95-104.
16. ఆంధ్ర భాషాభివృద్ధిమార్గములు-పుల్య ఉమామహేశ్వరశాస్త్రిగారు 113-116.
17. స్వాగతము-పండితారాధ్యుల నాగభూషణముగారు 117.
18. ఆధునికకర్ణాటకకీర్తనవాఙ్మయము-118-119.
19. ఆముక్తమాల్యద రచనాకాలము-కుందూరి యీశ్వరదత్తుగారు బి. ఏ. 120-123.

20. శ్రీనాథకవి ప్రయోగములు-బండారు తమ్మయ్యగారు 124-133.
21. కాకతీయసంచిక-137-148.
22. శ్రీయైదవజాజ్ఞచక్రవర్తిగారి స్వర్గమనము.
23. సుకవి. జయంతి స్వామినాయనగారు 149-151.
24. ప్రాచీనకవి ప్రతిభావిశేషములు-పండితారాధ్యుల సూర్యనారాయణమూర్తి
గారు 152-156.
25. భాసుడు-కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. యల్. 157-172.
165-180.
26. రాజశేఖరచరిత్రము- యస్. వీరేశ్వరదీక్షితులుగారు ఎం. ఏ. 173-181.
27. మనవి-149.*
28. ఉత్తరకాశీశక్తి స్తంభలేఖ-వేదకావ్యస్మృతి తీర్థేత్యాది విరుదాంకితులు చిదిర
మతం వీరభద్రశర్మగారు 150-157.
29. ప్రాచీనాంధ్ర శాసనచతుష్టయము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ.,
బి. యల్. 158-162.
30. రెడ్డి. జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. యల్. 163-164.
31. ఆంధ్రవాఙ్మయము- హాస్యరసము- సాగి వేంకటనరసింహముగారు. ఎం. ఏ.
181-196.
32. సింహాసనద్వాత్రింశిక పీఠిక-మెఘరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు 1-9.

* 6 వసంచిక, ప్రమాదమున- 185 కు మూడు 149 అని పుటసంఖ్య మొదలు పెట్టబడినది.
కావున సంచిక సంఖ్య యంతయు సవరించుకొనవలెను.

1177

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

సంపుటము ౨౪.	{	యువనామ సంవత్సరము. చైత్ర వైశాఖములు.	{	సంచిక ౧.
-------------	---	---------------------------------------	---	----------

నవమవిజయాదిక్కుని రెండునూతన
తామ్రశాసనములు.

— రాళ్లబండి సుబ్బారావుగారు, ఎం. ఎ. ఎల్. టి; ఎం. ఎ. యు. యస్. —

తూర్పుచాళుక్యవంశమునకుఁజెందిన యారాజుతామ్రశాసనములు (రెండు జతలు) తూర్పుగోదావరిజిల్లాలోని ర్యాలిగ్రామమున 1924 వ- సంవత్సరమున క్షత్రియు లొకరు తమయింట మట్టిని ద్రవ్యచుండఁగా వెలువడినవి; వానిని మద్రాసు ప్రభుత్వపు శాసనశాఖవారు జిల్లాకలెక్టరుగారిమూలమునఁ, దెప్పించుకొని వారి 1924—25 సం॥రపు నివేదికలో సంతకముగా వానినిగుఱించి సూచించిరి. వారియనుమతితో మాస్కేపితు లగుడాక్టరు మ. చిలుకూరి నారాయణరావు, ఎం. ఎ. ఎల్. టి. పి. హెచ్. డి. గారు, ఈశాసనములను బరీక్షించి, పాఠము లను వ్రాసి 1926 వ సంవత్సరమున “ఆంధ్రేతిహాసపరిశోధకమండలివారి” సభలో నుపన్యసించిరి. తర్వాత నాంగ్లమున హిందూదేశీశాసనావళి యనుపత్రికయందు సవిస్తరముగఁ బ్రకటింపనిశ్చయించిరి. కాని యేలొకో యింతవఱకు నీశాసనద్వయ మెందును బ్రకటింపఁబడలేదు, ఈనడుమ మఱికొన్ని శాసనముల పాఠముల తోపాటు వీనినిగూడ నా కంపెరి. ఇదివఱలో నీరాజుయొక్క పాములవాక తామ

శాసనమును, ఆంధ్రేతిహాసపరిశోధకమండలివారి త్రైమాసికపత్రికలో (రెండవ సంపుటము, 277—289 పుటలు) నేను బ్రకటించి యుండుటచేత, వీనినిగూడ నాంగ్లమున, ఆమండలివారి పత్రికయందుఁ బ్రకటింప నిశ్చయించి, యాంధ్రమున మహారాజశ్రీ జయంతి రాచుయ్యపంతులు, బి. ఎ. బి. యల్. గారి కోరికపైని “ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు త్రిక”యందుఁ బ్రకటించుచున్నాను. డాక్టరు నారాయణరావుగారు నాకుఁ బంపిన వారిచిత్తువ్యాఖ్యామునందును, వారిపాఠములందును దగుసవరణలను జేసి నే సీవ్యాసమును వ్రాసితిని. వారికిని, నామిత్రులగు శ్రీరామయ్యపంతులుగారికిని, నాకృతజ్ఞతాపూర్వకా నేకవందనముల నర్పించుచున్నాఁడను. నాయొద్దనున్న రెండుజతలశాసనముల ముద్రలను బరిశీలించి, పాఠములను సంస్కరించి, పాఠకుల యుపయోగార్థమై ఛాయాముద్రలసహాయమునఁ బాఠములను బ్రకటించుచున్నాను. ఈశాసనములయొక్క రాగి రేకులు ప్రస్తుతము చెన్నపురి వస్తుప్రదర్శనశాలయందుఁ గలవు.

2. శాసనముల వర్ణన:—మొదటిజత (C. P. No. 8 of 1924-25) యందలి రాగిరేకులు $9\frac{3}{4}$ " పొడవును, $5\frac{1}{4}$ " వెడల్పును గల్గియుండఁగా రెండవ జత (C. P. No. 9 of 1924-25) యందలిరేకులు, $10\frac{1}{4}$ " పొడవును, 5" వెడల్పును గల్గియున్నవి. మొదటిజత (కడియము, ముద్రసహా) 354 తులములయెత్తును, రెండవజత (కడియము, ముద్రసహా) 315 తులముల యెత్తునున్నవి. రేకులమీఁద నున్న యక్షరము లఱిగిపోకుండుటకై, వానియందు కొంచెము పైత్రేబడియున్నవి. కనుకనే యక్షరములు స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. రేకులయెడమభాగమున అంచువద్ద మధ్యనొకరంధ్రమును దానిలోనుండి యొకకడియమును, ఆకడియపుటంచులు కలిసినచోట నొకరాజముద్రయుఁ గలవు. రంధ్రముయొక్క వ్యాసము $\frac{3}{4}$ అంగుళమును రాజముద్రయొక్క వ్యాసము 3 అంగుళములు నున్నవి. రెండుజతలశాసనముల ముద్రికలమీఁదను, క్రిందివిధమునఁ జాళుక్యచిహ్నములు చెక్తబడియున్నవి :—

- (1) చామరము, సూర్యుడు, ఛత్రము, అర్ధచంద్రుడు, చామరము.
- (2) శంఖము, డమరు.
- (3) శ్రీత్రిభువనకుశ (చాళుక్యలిపితో)
- (4) అంకుశము.
- (5) పొడుగగు కాడగలపద్మము, ఎడమవై పునకుఁజూచుచున్న వరాహము, ఖట్వాంగము.

రెండుశాసనములును దూర్వుచాళుక్యవంశమునకుఁ జెందిన రాజరాజ వరేంద్రుని సవతితమ్ముఁ డగు సప్తమవిజయాదిత్యుని వై యున్నవి. మొదటిశాసన మున సర్వలోకాశ్రయవిష్ణువర్ధన విజయాదిత్యదేవ యనియు, రెండవశాసనమున సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధనమహారాజ యనియుఁ బేర్లు కనబడుచున్నవి.

రెండుశాసనములలోని దానములును రాజయొక్క 12 వ రాజ్యసంవత్స రమున, ఉత్తరాయణపుణ్యకాలమున, పంచనభట్టోపాధ్యాయునకే యీయఁబడి నవి. ఈరెండుదానశాసనములను ముత్తయభట్ట రచించెను. పట్టయ చెక్తెను. రెంటి యందును నైదేసిరేకులు గలవు. రెండింటిముదిరికలమీఁదను “శ్రీత్రిభువనంకుశ” యనుబిరుదము పూర్వచాళుక్యలిపితోఁ జెక్తఁబడియున్నది. శాసనములభాష చాలభాగము సంస్కృతము. దానముచేయఁబడిన గ్రామముల సరిహద్దులు మాత్ర మాకాలపు తెలుఁగుభాషలో (అంద్రమహాభారతమునందలి తెలుఁగుభాష వలె నున్నది) వర్ణింపఁబడినవి. ఈరెండుదానశాసనములును రాజయొక్క 12వ రాజ్యసంవత్సరకాలమునఁ జేయఁబడినవి. ఈరాజు మహాభారతమును దెనిగింపఁజేసిన రాజరాజవరేంద్రుని సవతితమ్ముఁడగు వర్ణింపఁబడుటచేతను, ఆతనితర్వాతఁ దనకొడు కగుశక్తివర్ధ యొకసంవత్సరము పరిపాలించి చనిపోయినతర్వాతఁ దాను రాజ్యమునకు వచ్చియుండె నని శాసనములనుబట్టి తెలియుచుండుటచేతను నితర చాళుక్యశాసనములనుబట్టి రాజరాజయొక్క రాజ్యకాలము క్రీ. శ. సం 1061 లో నంతమయ్యె నని తెలియుచుండుటచేతను, అంద్రసాహిత్యపరిషత్తువారి రెండవ శక్తివర్ధ తామ్రశాసనమునుబట్టి యతఁడు క్రీ. శ. 1061 సం. ములో ఘట్టాభిషిక్తుఁడై యుండె ననియు నీశాసనమునుబట్టి యీతఁ డొకసంవత్సరము రాజ్యమేలె నని తెలియుచుండుటచేతను నీరాజయొక్క రాజ్యప్రారంభసంవత్సరము క్రీ. శ. 1062 అనియు నీదానశాసనములకాలము క్రీ. శ. 1072 అనియుఁ దేలుచున్నది.

—:శాసనములలోని విషయములు:—

ఈరెండుశాసనములలోని విషయములును రాజరాజవఱకును, ఇదివఱలో నేనుబ్రకటించిన యీరాజయొక్క పాములవాకతామ్రశాసనముగోని విషయములను, బోలియున్నవి. అనగా, నిందలి మొదటి 48 పంక్తులును సరిగా, ఆశాసనపు మొదటిభాగమున నొక్కభాషతో, నొక్కలిపితోఁ గనబడుచున్నవి. వంశక్రమము, కాలములు సరిపోవుచున్నవి. మఱియు, నీరాజయొక్క వంశక్రమ

కాలనిర్ణయములు శక్తివర్త, విమలాదిత్యుడు, రాజరాజు, మొదలగురాజులతామ్ర శాసనములలో వర్ణింపఁబడినవానితో సరిపోవుచున్నవి. వంశక్రమము ట్లున్నది :—

చంద్ర, బుధ, పురూరవ, ఆయు, నహుష, యయాతి, పూరు, జనమేజయ, ప్రాచీశ, సైన్యయాతి, హయవతి, సార్వభౌమ, జయసేన, మహాసేన, ఈశానక, క్రోధానక, దేవకి, ఋభుక, ఋక్షక, మతివర, కాత్యాయన, సీల, దుష్యంత, భరత, భుమన్యు, సుహృత్, హస్తి, విరోచన, అజమిల, సంవరణ, సుధన్వ, పరీక్షిత్, భీమసేన, ప్రదీపన, శంతను, విచిత్రవీర్య, పాణ్డురాజ, పంచపాండ, వాభిమన్యు, పరీక్షిత్, జనమేజయ, క్షేమక, నరవాహన, శతానీక, ఉదయనులును, దర్వాత 59 రాజులును అయోధ్యాసింహాసనము నేలిరి. అప్పు డావంశమునకుఁ జెందిన విజయాదిత్యరాజు దక్షిణాపథమును జయించుటకయిబయలుదేరి, త్రిలోచనపల్లవుని దఱిమి, దైవయోగమున మరణించెను. అప్పుడు రాజ్య మల్లకల్లోల మయ్యెను. ఆసమయమున గర్భవతి యగురాజభార్య, పురోహిత మంత్రిసహాయమున ముదివేము గ్రామమును (ఇది కడపజిల్లాలోని పెద్దముడియము గ్రామమని కొండఱమతము) చేరి, యం దొక బ్రాహ్మణుడగు విష్ణుభట్టసోమయాజిచేఁ బోషింపఁబడి, తనకుఁ గల్గిన మగశిశువునకు విష్ణువర్ధనుఁ డని పేరిడెను. ఆతఁడు పెద్దవాఁడై తనతల్లివలన నంతయుఁ దెలిసికొని, చాళుక్యగిరి కేగి, నందాదేవి నారాధించి, కుమారనారాయణమాతృగణములఁ దృప్తిపఱిచి, రాజచిహ్నముల గుశ్వేతాతపత్రము, శంఖము, పంచమహాశబ్దములు, జుడా, ధ్వజ, వరాహలాంఘనము, పింఛ, కుంత, సింహాసనములను గైకొని, కదంబ, గంగాదిరాజుల నోడించి, సర్వదక్షిణాపథము నేలెను. ఆతనితర్వాత నాతనికొడుకు విజయాదిత్యుడు రాజ్య మేలెను. తర్వాత నాతని కొడుకు పులికేశి మహారాజు రాజ్య మేలెను. తర్వాత నాతనికొడుకు కీర్తివర్ధయుఁ, దర్వాత నాతనికొడుకు సత్యాశ్రయపల్లభేంద్రుడును (రెండవపులికేశి మహారాజు) రాజ్య మేలిరి. ఈతనితమ్ముఁ డగు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుడు 18 సం॥లు వేంగిదేశము నేలెను. ఆతనికొడుకు జయసింహుడు 33 సం॥లు, ఇతనితమ్ముఁ డింద్రరాజు 7 దినములు నితనికొడుకు విష్ణువర్ధనుడు 9 సం॥లు నితనికొడుకు మంగియువరాజు 25 సం॥లు, నితనికొడుకు రెండవజయసింహుడు 13 సం॥లు, నితనితమ్ముడు మూడవవిష్ణువర్ధనుడు 37 సం॥లు, నితనితమ్ముడు కొక్కిలి $\frac{1}{2}$ సం॥ రాజ్య మేలిరి. మూడవవిష్ణుని కొడుకు విజయాదిత్యుడు 18 సం॥లు, నితనికొడుకు నాల్గవవిష్ణువు 36 సం॥లు, నితనికొడుకు రెండవవిజ

యాదిత్యుడు 48 సం॥లు, నితనికొడుకు కలివిష్ణువర్ధనుడు $1\frac{1}{2}$ సం॥మును రాజ్యమేలిరి. ఈతనిపెద్దకొడుకు గుణకవిజయాదిత్యుడు 44 సం॥ములును రాజ్యమేలిన తర్వాత, రెండవకొడు కగు విక్రమాదిత్యుని కొడుకు మొదటి భీమరాజు 30 సం॥లు రాజ్యమేలెను. తర్వాత సీభీమరాజుపుత్రుడు నాల్గవవిజయాదిత్యుఁ డాఱు మాసములును, సీతనికొడుకు అమృరాజు 7 సం॥లును రాజ్యమేలిరి. అమృరాజు తమ్ముడగు రెండవభీముడు యుద్ధములుని దేశమునుండి తఱిమివేసెను.

కాని పాములవాకశాసనమునం దీసందర్భమున ని ట్లున్నది:—అమృరాజు కొడు కగు విజయాదిత్యుని దఱుమఁగొట్టి తాడపరాజు (ఇతఁడు కలివిష్ణువర్ధనుని మూఁడవకొడు కగుయుద్ధములుని కొడుకు) ఒకమాసము రాజ్య మేలెను. ఆతనిని జయించి చాలుక్యభీమతనయుఁ డగు విక్రమాదిత్యుడు 11 మాసములు రాజ్యమేలెను. తర్వాత, తాడపరాజుకొడుకు రెండవయుద్ధములుడు 7 సం॥ములు పరిపాలించెను. అతనిని దేశమునుండి వెడలఁగొట్టి, అమృరాజు తమ్ముడగు రెండవ భీముడు 12 సం॥ములు రాజ్యమేలెను. తరువాత భీమరాజు కనిష్ఠపుత్రుడు దానార్జువుడు 25 సం॥లు రాజ్య మేలెను. తరువాత భీమరాజుపెద్దకొడుకు దానార్జువుడు 3 సం॥లు రాజ్య మేలెను. తరువాత వేంగిదేశము 27 సం॥ లరాజకముగా నుండెను. తరువాత దానార్జువునికొడుకు శక్తివర్త శత్రువులనుజయించి 12 సం॥లు భూమిని బాలించెను. తరువాత నతనితమ్ముడగు ముమ్మడిభీమరాజు 7 సం॥రములు పరిపాలించెను. తరువాత నతనిపెద్దకొడుకు రాజరాజు 41 సం॥లు రాజ్యమేలెను. తరువాత విమలాదిత్యునికి (ముమ్మడిభీమునకు) చోళవంశపురాణి యగు మేడవ మహాదేవివలనఁ బుట్టిన విజయాదిత్యరాజు తన సవతిసోదరుడగు రాజరాజు లేని కాలమున వీరలక్ష్మిని (వేంగిరాజ్యమును) బట్టుకొనియెను. తరువాత విజయాదిత్యుడు తనకొడు కగుశక్తివర్తను రాజ్యమునం దుంచెను. అతఁ డొక సంవత్సరము రాజ్యమేలి చనిపోగా విజయాదిత్యుడు ధర్మసంస్థాపనమునకై రాజ్యమును రక్షించునిమి త్తము తనభుజశక్తిచే భూమినిరక్షించెను. (తరువాత నతని సద్గుణములు వర్ణింపఁబడెను.) ఈరాజు కలియుద్ధిష్ఠిరుడు, సర్వలోకాశ్రయుడు, శ్రీవిష్ణు వర్ధన, మహారాజాధిరాజ, రాజపరమేశ్వర, పరమభట్టారక, పరమబ్రహ్మణ్యాది బిరుదములు గలవాఁడు. ఈవీరవిజయాదిత్యమహారాజు గుద్దవాడి విషయమందలి రాష్ట్ర కూటప్రముఖులను, కుటుంబినులను బిలిచి, మంత్రి, పురోహిత, సేనాపతి, యువరాజదావారికులయెనుట ని ట్లాజ్ఞాపించెను.

పాసనోపనా స్రవ్యుడును, వేదవేదాంగమీమాంసాశాస్త్రములు దు తీర్ణుడును, పరాశరగోత్రీయుడును, పంపనార్యుని మనుమడును, కేశవునికొడుకును నగుపంపనభట్టోపాధ్యాయునకుఁ దన సంతాన బలాయు రావోగ్యైశ్వర్య ర్యాభివృద్ధికై యుత్తరాయణకాలమున మామిడేరుగ్రామమును సర్వవిధములైన వస్తుల నుండి తప్పించి, దానమీయఁబడెను. ఇది తెలియఁబడునుగాక. దానమీయఁ బడినగ్రామమునకుఁ దూర్పున కూడ, దక్షిణమున కడముంగ, పశ్చిమమున సొ పనియ, ఉత్తరమున కొరుమిల్లిగ్రామములు సరిహద్దులు. (రెండవజత శాసనమునఁ జేయఁబడిన దానముగూడ నీపంపనార్యునికే చేయఁబడెను. కాని దానగ్రామము పేరు కృందుయ. దానికి సరిహద్దులు. తూర్పునవీరవిజయాదిత్య బ్రహ్మధేయం, దక్షిణమున పచ్చరపల్లి, పశ్చిమమున పాదరపల్లి, ఉత్తరమున ద్రాక్షగ్రామము-మొదటిజతయందుఁ దెలుపఁబడిన దానగ్రామమునకు నలె నీశాసనమునందు దానముచేయఁబడిన యగ్రహారమునకుఁగూడ నతివివరముగ సరిహద్దు లాకాలపు తెలుఁగుభాషయందు వచనరూపమునఁ దెలుపఁబడెను.) ఈశాసనములయొక్క పంచప్రధానులు. శాసనములను రచించిన కవి ముత్తయభట్టు. శాసనములను లిఖించినవానిపేరు పట్టల. ఈరెండుశాసనములును రాజయొక్క 12 వ రాజ్యసంవత్సరమునఁ జేయఁబడినట్లు తెలుపఁబడినది.

—:శాసనముల లిపి, భాష:—

శాసనముల లిపి తూర్పుచాళుక్యలిపి లేక వేంగిలిపి యనుప్రాచీనపు తెలుఁగులిపి. ఈశాసనములు 11 వ శతాబ్దపువగుటచేత లిపి యవస్థాంతరమును బొందినది. ఈశతాబ్దపు తూర్పుచాళుక్యశాసనములలో నెల్లవానియందును నిల్లే యగపడుచున్నది. ఇందలివింతయక్కరములు “ర, డ” ఇవిరెండువిధము లగురూపములను బొందియున్నవి. ఇట్టిలిపితోనే నన్నయభట్టు రచించిన యాంధ్రమహాభారతమువ్రాయఁబడినదనియెఱుంగునది. భాష:-రెండుశాసనములలోని భాషయు సంస్కృతమే. కాని దానగ్రామములయొక్క సరిహద్దులను, దెలుపుచోటుల మాత్రము 11 వ శతాబ్దపు తెలుఁగుభాష వాడఁబడినది. ఈపద్ధతియే యాకాలపు శాసనములలో సాధారణముగా నవలంబించఁబడుచుండెను. శాసనములలోని తెలుఁగుభాగములనుబట్టి యాకాలపుఁ బదములు, వ్యాకరణపద్ధతులుఁ దెలియుచున్నవి. శాసనములభాషయందున్న సమాసము లిప్పటితెలుఁగుప్రయోగములకు బహువిరుద్ధముగా నున్నవి. ఈశాసనములందును, రాజరాజుని నందంపూండి

శాసనములందునునన్నయభట్టుయొక్క యాంధ్రమహాభారతమునందును గలసమాసము లొక్కరితిగా నున్నవి. మచ్చున కీక్రిందియదాహరణములు చూడవలెను.

(1) సందంపూణ్ణిశాసనము.

పూర్వతః ఇయ్యాయోరియుం బిల్లెమపెద్దపూణ్ణియుం బొలగరుసున పల్లమున కొణ్ణియగుంటసీమా.

(2) ర్యాలిశాసనము (రెండవజత.)

పూర్వతః క్రుందదివసున తూపున కట్టయు పీఠవిజయాదిత్యబ్రహ్మదేయమున పొలగరుసు ధాకరోమి యయువాడ పొలగరుసునుం గూడిన ముయ్యలి కుట్టసీమా.

(3) ర్యాలిశాసనము (మొదటిజత.)

పూర్వతః మామణ్ణటి పొలమునుం గూడ పొలమునుం గోరుమిలిపొలమునుం గూడిన ముయ్యలికుట్టను నుండి దక్షిణమింది పోయిన ముండకోలియసీమా.

(4) ఆంధ్రమహాభారతము. ఆదిపర్వము. IV-215.

పరలోకవిధులు వెలకుఁజేసి, బాంధవులయు బ్రాహ్మణులయు దోడ భానునిభుండు.

ముయ్యలికుట్టు, కుట్టు, రేవ, ఎగట్ట, పొలగరుసు, క్రయ్య, వ్రంత, ముండకోలి, మొదలగుపదము లిప్పుడు ప్రయోగించుట లేదు. వీనియర్థములు వింతగానుండును.

— శాసనముల ముఖ్యత. —

ఈశాసనములలోని వంశక్రమమును, ఆకాలపు టితరచాళుక్యశాసనములలోని వంశక్రమమును, రాజరాజనరేంద్రునివరకు నొక్కవిధముగానే వర్ణింపఁబడినవి. కాని యీశాసనములందు విజయాదిత్యుఁడు వేంగిరాజ్యమును దసభుజశక్తిచే సంగ్రహించె నని చెప్పబడినది. మరియు, నట్లు చేసిన తరువాత నాతని కొడుకు శక్తివర్షను సింహాసనముపై నెక్కించె ననియు, నాతఁ డొక్కసంవత్సరము రాజ్యముచేసి చనిపోయిన తరువాత ధర్మసంస్థాపనమునకై తనయొక్కభుజశక్తిచే పీఠలక్ష్మిని గైకొని రాజ్యమునుస్థాపించె ననియు, చెప్పబడినది. ఇదివఱలో నేను బ్రకటించినట్టి యీరాజయొక్క పాములవాక తామ్రశాసనమున వేటొకకథ గలదు. రాజరాజ 12 సం॥లు రాజ్యమేలినతరువాత విజయాదిత్యుఁ డాతనిరాజ్యమును బట్టుకొనె ననియు, శాలివాహనశకము 952 లేక క్రీస్తుశకము1030 సంవత్సర

మున విజయాదిత్యుని పట్టాభిషేకమహోత్సవము జరుపబడెననియు, వర్ణింపబడినది. దీనినిబట్టి, క్రీ. సం॥ము 1019 రాజరాజయొక్క మొదటిపరిపాలన సంవత్సరమనియు, ప్రాయశః విమలాదిత్యుని చిట్టచివరిపరిపాలనాసంవత్సరమనియు, దేలుచున్నది.

విమలాదిత్యుని రణస్థపూడితామ్రశాసనమునుబట్టి యాతఁడు క్రీ. సం. 1011 మే నెలలో పట్టాభిషిక్తుఁడయ్యె ననియుఁ దెలియుచున్నది : పాములవాక, నందంపూడి, కోరుమిల్లి, చిత్తూరు, చెల్లూరు తామ్రశాసనములనుబట్టి యాతఁడు 7 సం॥లు మాత్రమే రాజ్యమేలినట్లు తెలియును. ఈ హేతువుచేత నతనిరాజ్యము 1018 లో సంతమయ్యె ననియు, నాసంవత్సరముననే యాతనికొడుకు రాజరాజనరేంద్రుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చె ననియు, దేలుచున్నది. అయినచో నీవిజయాదిత్యుని పాములవాక శాసనమునఁ జెప్పబడినట్లు రాజరాజ 12 సం॥ములు (1018 మొదలు 1030 వఱకు) రాజ్యమేలి తర్వాత విజయాదిత్యునిచే నోడింపబడె ననియుఁ దేలును, గనుక, నాతనిపట్టాభిషేకము 1030 లో జరిగియుండవచ్చును. కాని యీవిషయము లన్నియు నీర్యాళిశాసనములలోఁ జెప్పబడియుండలేదు. ఇంతియేకాక రాజరాజ 41 సం॥ములు పరిపాలన చేసినతరువాత, (అనఁగా క్రీస్తు 1061 సం॥ న విజయాదిత్యుఁడు రాజ్యమును బలాత్కారముగా సంగ్రహించి తనకొడుకు శక్తివర్మను సింహాసన మెక్కించి యాతఁడొక సంవత్సరము రాజ్యముచేసి చనిపోగాఁ దానే రాజ్య మేలె నని చెప్పబడినది. ఆకాలమున రాజరాజ కొడుకగు రాజేంద్రచోళుఁడు రాజ్యమునకు రావలసియుండఁగా విజయాదిత్యుఁడు బలాత్కారముగాఁ దానిని సంగ్రహించెను. బహుశః యిట్లులుగావించి యుండుట కిది రెండవసారియై యుండును. పాములవాక శాసనమునందుఁ జేయఁబడిన పానములనుబట్టి విజయాదిత్యుఁడు రాజ్యమును బ్రథమమున బలాత్కారముగాఁ దీసికొనియుండును. కాని వెంటనే సవతియన్నగా రగురాజరాజుచే నోడింపబడి యుండును. అప్పుడు రాజరాజ యొక్క పరిపాలనాసంవత్సరము వఱకును వేచియుండి రాజ్యమును దిరిగి లాగుకొని యుండును. అనఁగా మొదటిసారి రాజరాజుపరోక్షముండును, రెండవసారి రాజరాజు చనిపోయిన తర్వాతను, రాజ్యమును సంగ్రహించియుండును. రెండవసారి సంపాదించినరాజ్యము సిగ్గముగఁ దనస్వాధీనమునం దుండుటచేతను, మొదటిసారి తాను సంపాదించి యేలినది స్వల్పకాల మగుటచేతను శాసనములయందీవిధమున వర్ణింపబడియుండును.

మొదటిజతనుండి పాఠములు.

(C. P. No. 8 of 1924-25)

మొదటిరేఖ, రెండవస్తంభ.

1. శ్రీధాన్వుః పురుషోత్తమస్య మహతో వారాయణస్య ప్రభో న్నాభీపంక
రుహః ద్భూభూవ జగత
2. స్పృష్టా స్వయంభూ సతః జజ్ఞే మానససూను రత్రి రితి య స్తస్మాన్మనే రత్రిత
స్సామో వంశకర
3. స్సుధాంశు రుదిత శ్రీకంఠమాడామణిః తస్మా దాసీ త్సుధానూతే బుభుధో
బుధసుత సతః తస్మా
4. త్సురూరవానామ చక్రవర్తిః సవిక్రమః తస్మా దాయు సతో వహుష స్స
తో యయాతి శ్చక్రవర్తిః త
5. తః పురు రితి చక్రవర్తిః తతో జనమేజయో శ్వమేధత్రితయస్య కత్వా తతః
ప్రాచీశః తత సైన్య
6. యాతి సతో హయపతి సత సా(స్సా)ర్వభామ సతో జయసేన సతో
మహాయోమ స్తస్మా దైశానకః
7. తతః క్రోధానకః తతో దేవకి స్తస్మా ద్భుభుకః తస్మా ద్భుక్షకః తతో మతివర
స్సత్రయాగయాజీ
8. సరస్వతీనదీనాథః తతః కాత్యాయన సతో నీల సతో దుష్యంతః తత్పు
త్రః గంగాయమునా
9. తీరే యదవచ్ఛిన్నం నిధాయ యూపాన్ క్రమశః కృత్వా తథా శ్వమేధా
(ధో)న్నామ మహాకర్మా చరత ఇతి యోల
10. భత తతో భరతా ద్భూమన్యు సత స్సుహృత్ సతో హస్తీ తతో
విరోచన స్తస్మా దజమిల సత స్సంవ
11. రణః తస్యాథ తపనసుతాయా సప్తత్యా శ్చ సుధన్వా తతః పరీక్షీ తతో
భీమసేనః తతః ప్రదీపనః
12. తత శ్శంతను సతో విచిత్రవీర్యః తతః పాణ్డరాజః పుత్రా సస్య చ
ధన్వజభీమాజ్జననకులసహ
13. దేవాః పంచేంద్రియవ త్పంచ స్య విష్ణుషయగ్రాహిణ సత్ర యేనాదాహి
విజిత్య ఖాణ్డవ మధోగా
14. ణ్డీవినా వక్షణం యుద్ధే పాశుపతాస్త్ర మన్ధకరిహ శ్చాలాభి దైత్యా శ్చ
హూన్ ఇంద్రాధాసన

రెండవరేకు, మొదటిప్రక్క.

1. మధ్యరోహి జయినా యత్తాలి(ల) కేయాదికాన్ జత్వా నైవర మకారి వంశ
విపివచ్చేదః కురూణాం
2. విభోః తతోర్జునా దభిమర్యు స్రతః పరీక్షిత్ తతో జనమేజయః తతః క్షే
మక స్రతో నర
3. వాహనః తత శ్శతానీక స్రన్తా దుదయనః తతః ప్రభృతి వ్యవిచ్ఛిన్నసంతానే
వ్యయోధ్యాసింహాసనాసీనే ష్వేకోన్న
4. వష్టిచక్రవర్తిః షు గతేషు తద్వంశ్యో విజయాదిత్యో నామ రాజవిజగీషయా
దక్షిణాపథం గత్వా త్రిలోచనప
5. ల్లవ మధిక్షిప్య దై వమరీహయా లోకాంతర మగమత్ తస్మిన్సంకులే పురో
హితేన వృద్ధామూల్యైశ్చ సా
6. ద్ధృ మంతర్వ్యేత్నీ తస్యమహాదేవీ ముదివేమునామౌగ్రహార ముపగమ్య
తద్వాస్తవ్యేన విష్ణుభట్టసా
7. మయాజనా దుహితృనివ్యైశ్చేషమభిరక్షి తా విష్ణువర్ధనా న్నందన మసూత
సా తస్య కుమార
8. స్య మానవ్యసగోత్ర హరీతిపుత్ర ద్విపక్షక్రమోదితాని కమ్మాణి కారయి
త్వా త మవర్ధయ
9. త్ సచ మాత్రా విదితవృత్తాంతే శ్చ నిర్గత్య చలుక్యగిరౌ నందాం భగ
వతీం గౌరీ చూరాధ్య కుమారనా
10. రాయణమాతృగణాం శ్చ సుతర్వ్య శ్వేతాతపత్రైకశంఖపంచమహాశబ్దపా
లికేతనపథక్తా వరా
11. హలాంఘన పింఛ కుంత సింహాసన మకరతోరణకనకదండగంగాయమునాదీని
స్వకులక్రమాగతా
12. ని నిక్షిప్తానీవ సాంబ్రాజ్యచిహ్నాని సమాదాయ కదంబగంగాదిభూమిపా
న్నిజ్జాత్య సేతుసమ్మదామ
13. ధ్యం సార్ధసప్తలక్షం దక్షిణాపథం పాలయామాస తస్యాసీ ద్విజయాదిత్యో
విష్ణువర్ధనభూపతేః
14. పల్లవాన్వయజాతాయా మహాదేవ్యా శ్చ నందనః తత్పుత్రః పులకేశివల్ల
భః తత్పుత్రః కీర్తివమ్మాణ

రెండవరేకు, రెండవప్రక్క.

1. తస్య తనయః శ్రీమతాం సకలభువనసంస్తాయమాన మానవ్యసోత్రాణాం హాతిపుత్రాణాం కాశి
2. కీవరప్రసాదలబ్ధ రాజ్యానాం మాతృగణపరిపాలితానాం స్వామిమహాసేన పాదానుభ్యాతానాం భగ
3. పన్నారాయణప్రసాదసమాసాదితవరవరాహలాంఛనక్షణక్షణవశీకృతారాతి మణ్డలానాం
4. అశ్వమేధావబృథస్నానపవిత్రీకృతవపుషాం చాలుక్యానాం కుల మలంక ర్ణిహో సుత్యాశ్రయవల్లభేంద్రస్య
5. బ్రాతా కుబ్జవిష్ణువర్ధన్ ప్లాదశవర్షాణి వేంగీదేశ మపాలయత్ తదాత్తజో జయసింహవల్లభ శ్రుయ
6. త్రింశతం తదనుజ ఇంద్రరాజస్సప్తదినాని తత్సుతో విష్ణువర్ధన్ నవవర్షాణి తత్సూను మ్మంగియువరాజ
7. పంచవింశతిం తత్సుతో జయసింహ శ్రుయోదశ తదవరజః కొక్కిలి షణ్మా సాన్ తస్యజ్యేష్ఠో
8. బ్రాతా విష్ణువర్ధన్ స ముచ్చాట్య సప్తత్రింశతం అబ్ధాన్ తత్సుతో విజయా దిత్య భట్టారకో
9. ప్లాదశ తత్సుతో విష్ణువర్ధన్ షట్త్రింశతం తత్తనయో నరేంద్రమృగరాజ శ్చ ప్లాచత్వారింశతం త
10. త్పుత్రః కలివిష్ణువర్ధన్ ధ్యర్ధవర్షం తత్సుతోగుణగవిజయాదిత్య శ్చతుశ్చ త్వారింశతం తద్రాతుర్విక్ర
11. మాదిత్యస్య తనయ శ్చ(శ్చ)లుక్యభీమ శ్రీంశతం తత్సుతః కొల్లభిగణ్డ విజయాదిత్యః షణ్మాసాన్ తత్సు
12. ను రస్తురాజ సుప్తవర్షాణి తం యుద్ధమల్లం పరిహృత్య దేశాత్ పిప్ఛే తరేహమపి శాత్రవాణాం త్వా మస్తు
13. గాజానుజరాజభీమో భీమ ససమా ద్వాదశ రక్షతి స్థ సత్పుత్రయో ర్దశ రథప్రతిమస్య తస్యభీ
14. మస్య రామభరతోపమయోః కసియాక్ దానాన్ణావామ్మృషమయో రథ పంచవింశత్యబ్దా

మూఁడవరేకు, మొదటిపత్త.

1. సరక్ష దవనీతల మమ్మరాజః ద్వైమాతురోమ్మసృపతే ద్దానవృషో రాజభీమ
సృపతనయః విద్యా
2. కలాపచతుర శ్చతురంతమహీమసా త్సమాస్తిస్రః అనుధానాణ్ణావా దాసీదై
వదుశ్చేష్టయా తతః సప్తవిం
3. శతీవర్షాణి వేంగీభూమి రనాయికా అత్రాంతరే దాననరేంద్రసూను శ్రీశక్తి
వమ్మా సురరాట్సధమ్మా
4. యశ్శైర్యశక్త్యా వినిహత్య శత్రూ స్సద్వాదశాబ్దా స్సమరక్షదుష్వికం తస్యా
నుజః పాలితవా నథా
5. బ్లాన్ గాం సప్తసప్తాబ్దివిలంఘికీర్తిః శ్రీరాజచాటుక్యకులక్రదీప స్తేజోనిధి
మ్ముమ్మడిభీమభూ
6. పః తస్య శ్రీమా నాత్మజో రాజరాజో రాజతేజ రాజమంశాగ్రగణ్యః పై
కాంచత్వాంశతం వత్స
7. రాణాం ఖోదీరతూ దక్షిణో రక్షతీస్థ అపిచ విమలాదిత్యా చోడాప్యయై
కలత్త్యా
8. శ్చ మేడవమహాదేవ్యాః అజని(జ)యశ్రీనిశో విజయాదిత్యో వరేశ్వరస్తు
త్యః పరోక్షే
9. రాజరాజస్య భ్రాతుర్వైమాతురస్య యః పర్యగ్రహీ స్తహీరాజ్యశ్రియం
వీరశ్రియాయుతః గృహీ
10. త్వా స్వసుతే స్నేహాత్ రాజ్యం శ్రీశక్తివమ్మాణి న్యస్తం తస్మిన్ ధరా మేకం
సంరక్ష్య బ్దు దిమ గతే అప్రాప్తా
11. నుభవే సుతే విధివశాత్ ప్రాప్తాభిమత్య వివ స్వగ్గణం త్యక్తరుది స్సుఖేషు
విజయాదిత్యాధిపః పాథావత్
12. అసినే విబుధైః కులక్రమాగతై రాపై రలం బోధితో ధమ్మం స్థాపయితుం
కథంది దకరోత్ బుద్ధిం ధరా
13. రక్షణే నిజ్జాతుం ద్విషతాం భయం కలిమలన్నిర్ధూయ ధమ్మ్యానధురం
సన్ధాయాయుగవర్తన నిజభుజే సుం

౧౬ పుటకెదురుగ.

A fragment of a palm-leaf manuscript showing several lines of handwritten text in Tamil script. The leaf has a circular hole on the left side.

అయిదవ రేకు మొదటి పక్క.

౧౭- పుటకెడురుగ.

[illegible]

అయిదవ రేకు మొదటి ప్రక్క.

౧౫ పుట వెదురుగ.

మూడవరేకు, రెండవప్రక్క.

1. స్థాప్య ఏరత్రియం దేవ శ్రీకరవాలభైరవస్యపే సక్తే ధరాం రక్షితుం పృథ్వీ
కామమఘా భవత్ప్రళయగ స్పృహని
2. తో భూ త్తలిః ఉచ్చైర్నినాదితనిజై రవయోరుహగ్గే యోభూపతి ద్వి
భృత కాష్టుకఖడ్గచక్ర యుద్ధే విడం
3. బయతి గజ్జాతపాంచజన్యం శౌరిం స నన్దకనుదర్శనశార్దూలాపమ్ భీమంగదా
యా ననుషీంద్రసూనుం కు
4. న్తాయుధే యో నకులవక్త్రైవ హయాధిరోహే సహదేవముచ్చై ద్విద్యేష్ట్య
జేతారి రసి ప్రజేతః కల్పానోకహపుష్ప
5. వ త్తవిజన్తైః కణ్ణావతం సీకృతో రాజ్జేవసితాతపత్రరుదిరా భూపై శ్చిరో
భిర్భృతా శ్రీభిశ్చన్దనచర్చికేవ హృ
6. దయే లిప్తా సుధాసుప్రభే వాశాచక్ర మలంకరోతి ధవలాకీర్తిర్యదీయా
భృతం యే యాతా భరతాదయ
7. సుకృతినో యద్యవశా భూభృత సుత్వాత్ర ప్రతిపాదితాజ్జాతనాస్సత్వై
కవాచః పురా తే ప్తా
8. యేణ యుగానుమాపగుణిషః కా లేకలా వవ్యహరో సత్వైకస్థిరధీ స్సదప్నిత
ధనో యస్సమ
9. వంశోత్తమః యస్సత్యవాక్ స్వచరణాఘ్నితచక్రి భీమసేనోపమద్వితరిపు
షీతిపాలలోకః ధన్యాద
10. యః కలియధిష్ఠిరనామధేయః శ్రీవిష్ణువర్ధనస్యహో జ్ఞానకీర్తిలోలః సస
వ్యలోకాశ్రయశ్శ్రీవి
11. ష్ణువర్ధనమహారాజాధిరాజో రాజపరమేశ్వరః పరమధర్మారకః పరమ
బ్రహ్మణ్యో మాతా
12. పితృపాదానుధ్యాతో శ్రీవీరవిజయాదిత్యదేవః * గుర్దవాడివిషయనివాసినో
రాష్ట్రకూట
13. ప్రముఖాన్ కుటుంబివ స్సమాహూయ ముత్రిపురోహితసేనాపతియువరాజ
దావాఙ్క

* రెండవరేకు కాసనములో (నాల్గవరేకు, మొదటిపైపై ఆఖరుపంక్తిలో) ఈసందర్భమున రాజుపే రివ్వబడలేదు. తక్కి నవిషయము లన్నియు పరిసమాసముగనే యున్నవి. (దాని భాయా పటము చూడుఁగు)

నాల్గవ రేకు, మొదటి ప్రక్క.

1. *సమక్షమిత మాజ్ఞాపయతి ఆసీ త్పితామహా యస్య పితామహసమ ద్యుతిః పంపనాయక్
2. ఇతిభ్యాతో వేదవి త్సవ్వశా స్త్రవిత్ తస్మా దజని సత్సేవ్యః కేశవః కేశ వోపమః అధీతవే
3. దవేదాంగ సువ్వశా స్త్రాద్యతత్సవిత్ తస్మాత్ శ్రీమా వశేషేణ పీత్వా వాజ్ఞయవారిధిమ్ ఉ
4. దితో దక్షిణాశాయా మగస్య ఇవ యో మునిః ఇష్ట మిష్టం యతోలోక శ్చాస్త్ర తత్సం సము
5. జ్వలం సలక్షణం సమాదత్తే రత్నం రత్నాకరాదివ తస్మై పాసుదోవవాస్త వ్యాయ
6. వేదవిదే వేదాంగపారగాయ మీమాంసాశాస్త్ర గురవే పరాశరగోత్రాయ షట్టమ్
7. నిరతాయ పంపనభట్టోపాధ్యాయనామ్నై అస్త త్సంతానబలాయురారో ధైర్యవ్యర్యాధి
8. వృద్ధ్యర్థా ముత్తరాయణనిమిత్తే మానిశ్శేఖనామగ్రామ సువ్వశకరపరిహారేణ సవ్వశన
9. మస్యం దత్త ఇతి విదిత మస్తు వః ఆ స్యావధయః పూవ్వశః కూడ్లః దక్షిణాతః కడముం
10. గ్గ పశ్చిమతః సంపనియ ఉత్తరతః కోరుమిల్లి అపైవ త్తేత్రసీమానః పూ
11. వ్వశః మాప్రశ్లేటిపాలమునుం గూడ్లపాలమునుం గోరుమిల్లిపాలమునుం గూడి

* ఈపంక్తి, 'రెండవజతకాసనములో నాల్గవ రేకు, రెండవప్రక్క, రెండవపంక్తిగా నీయఁబడినది. తర్వాతవిషయములు రెండింటియందును వేరుగానున్నవి. కాసనాంతమునఁ గల "అసోయ పరిత కేశచిత్ బాధా కరణీయా" అనుపదములు మొదలు అభిరుదజుకుఁ దిరిగి రెండవజతకాసనములలోని విషయములు సరిపోవువాన్నిచి. రెండవజత (C. P. No. 9 of 1924-25) నాల్గవ రేకు రెండవప్రక్కనున్న విషయములును, విదవరేకు మొదటిప్రక్కనున్న విషయములును నీక్రింద ఛాయా ముద్రల సహాయమునఁ గూడఁజూపఁబడినవి.

నాల్గవరేకు, రెండవ ప్రక్క.

1. సముయ్యాలికుట్టున నుణ్ణి దక్షిణమించిపోయిన ముణ్ణికోలియసీమ, ఆగ్నేయ
2. తః కూడపాలములోని కడములకోలిపనుమిటి కొమ్మునుగహముక్తునయుమా
3. పుణ్ణేటి పాలమునుగూడిన ముయ్యలికుట్ట సీమా దక్షిణతః మాపుణ్ణేటి కా
4. శ్రేణివనము దక్షిణమున ఎగట్టపొడలసీమా నైరృత్యతః కుఱ్ఱులోపుగాంగల
5. పాలమునకు సంపనియ పొలగరుస సీమా పశ్చిమతః కోరుమిల్లినా
6. రసపెద్దిరిచేని మొల్లి మొరనుణ్ణి తూర్పునంది వచ్చిన నారసషడంగపు
7. లచేననుణ్ణి ఉత్తరమించి పోయినకోరుమిల్లిపొలగరుస సీమా వాయవ్య
8. తః కోరుమిల్లిపాలములో నుత్తరమించి పోయిన అడ్డపుండ్రోవ దక్షిణము
9. సీమా ఉత్తరతః అడ్డపుండ్రోవ దక్షిణము తలనుణ్ణి తూర్పునంది పోయిన
10. లిపాలమును మాపుణ్ణేటిపాలము నడిమి అపుఱుగడ్డలలోని పల్లమసీమా
11. విశాన్యతః కోరుమిల్లిపొలగరుసును మాపుణ్ణేటి పొలగరుసుననడిమి

ఐదవరేకు, మొదటి ప్రక్క.

1. పుఱుగడ్డలలోని పల్లముననుణ్ణి దక్షిణమించిపోయిన కోరుమిల్లిపాలము
2. న మొల్లి మొర నైరృతిమూలయ సీమా* అస్యోపరి వకీనదిత్ బాధా
3. యః కరోతి సపంచభి మ్మహాపాతశ్చ స్థాయుక్తో భవతి తథోక్తం వ్యాస
4. మునినా వ
5. పిం వర్ష సహస్రాణి స్వర్గోమోదతిభూమిదః ఆత్మేస్తాచానుమంతాచతాన్యేవ
6. సరకే వసేత్ ఆజ్ఞప్తిః పంచప్రధానాః కవి రిహ ముత్తయథట్టః లేఖకః
7. పట్టలః శ్రీమ ద్విజయరాజ్యసంవత్సరే ద్వాదశే దత్తమిదం శాసనమ్.

* ఇక్కడనుండి చివరవరకు రెండుబరల శాసనములలోని విషయములు నొక విధముగానే పరిపూర్ణమైనవి.

రెండవజత (C. P. No. 9 of 1924-25.)

నాల్గవరేకు, రెండవప్రక్క.

1. కూటప్రముఖాన్ కుటుంబిన స్సమాహూయ మంత్రిపురోహిత సేనాపతి
యవరాజదావారి
2. కసమయ్య మిథ మాజాపయతి ఆశీర్వాదామహా యస్య పితామహసమన్య
తిః పంపనా
3. య్య ఇతి భ్యాతో వేదశాస్త్రార్థతత్వవిత్ తస్మాత్సమభూ త్కేశవశర్ము
సమదితవేదవేదపరమ్
4. గః యత్ప్రజ్ఞేభ్యః పారం విద్యద్భిన్నేవగమ్య శమతి నోభిః తస్మాత్ శ్రీమా
నశోపీనాపీత్యా వాఙ్మ
5. యవాధిమ్ ఉదితో దక్షిణాశాయా మగ స్త్య ఇవ యామునిః ఇష్ట మిష్టం
యతో లోక శాస్త్ర
6. తత్త్వం సముజ్వలం సలక్షణం సమాధ్యత్ర రత్నం రత్నాకరాదివ జ్ఞానాసి
లూనాః విలకమ్ము
7. పరిః శ్రమణ సర్వాస్వీపయాస్వీ జేతా సచ్చక్రసంసేవిత పాదపద్మో వి
భాతి యో భూసుర
8. చక్రవర్తీ తస్య పౌసుదోవనామగ్రామవాస్తవ్యాయ మపనాయ్యా
పరాశరగోత్రాయ షట్ట
9. మ్మ నిరతా యాస్తత్సంతానబలాయురావోగైశ్వర్యాయ్యాభివృద్ధయే కృం
దుయేనామగ్రామం సర్వా
10. యకరపరిహరేణ సర్వనమస్య మగ్రహారి కృత్వా ఏకభీగి చలివిసంపత్స
హితముత్తరాయణ
11. నిమిత్తదత్త ఇతి విదితమస్తు పః అన్య గ్రామసీమానః పూర్వత ఏరవిజయా
దిత్య బ్రహ్మధేయః
12. దక్షిణతః పచ్చటపల్లిః పశ్చిమతః పాదరిపల్లిః ఉత్తరతః దాక్షారామః
అస్యవృక్షత్రసీమానః

రెండవజత (C. P. No. 9 of 1924-25.)

ఏదవరేకు, మొదటిప్రక్క.

1. పూర్వోత్తః కృంషదిపడువ తూర్పున కట్టయు వీరవిజయోదిత్య బ్రహ్మదయమున పొలగరుసు
2. డాకరోమి యయ్యవాడ పొలగరుసు నుం గూడిన ముయ్యలికుట్ర సీమా ఆగ్నేయతః ముయ్య
3. లికుట్రననుడ్డి దక్షిణా మించిపాతిన చోడిపల్లమసీమా దక్షిణతః వీరవిజయోదిత్యబ్రహ్మ
4. దేయమున పొలగరుసు ను గ్రందుదిపొలగరుసునం బాతిన అవులుగడ్డల లోని క్రయ్యయ సీ
5. మానైరుత్తతః కణ్డ్రామరు నెఱసీమా పశ్చిమతః గాడవాలుంబుట్టల పడు మటి అవులుగడ్డల
6. లోని క్రయ్యరుడ్డి రాజరాజవే ఆని వేలుపునుం బెద్దడాకరోమిపొలమునుం గున్నదిపొ
7. లమునం గూడిన ముయ్యలికుట్ర సీమా వాయవ్యతః పెద్దడాకరోమి పుత వషపొలమున
8. యుం గరణపుంబొలమునయుం గ్రందుదిపొలమునయుం నడిమిపెద్దవ్రంతయు దక్షిణమించివచ్చిన పొల
9. గరుసునుం గూచియనాయకు చెలుపుపడుమటికట్టయు నిచ్చెలువున ఆగ్నేయమున మూలను
10. ణ్డి వచ్చిన ఎంగట్టసీమా ఉత్తరతః కృంషదిపడువ ఉత్తరమున కట్టయు నయ్యవాడపొలగరుసున
11. డిమి ఎంగట్టసీమా ఐశాన్యతః ఇప్పుడువ కీశానమున కట్టయసీమా అస్యాపరి నకీనచిత్ బాధాకర
12. ణీయా యః కరోతి సపంచభిర్ముఖాపాతకైర్ముక్తో భవతి తథా వ్యాసే న గీతః షష్టివర్షసహ
13. ప్రాణిస్వగ్గో మోదతి భూమిదః ఆక్షేప్తా చానుమంతా చ తాన్యేవ సరకే వసేత్ అజ్ఞప్తిః పంచ

ఉత్తర రామాయణము - రజకునివృత్తాంతము.

—: కిథాంబి రాఘవాచార్యులుగారు- ఎం. ఏ. బి. ఎల్. కాకినాడ :—

పట్టాభిషేకానంతరము శ్రీరాముడు సీతను బరిత్యజించుటకుఁ గలకారణ మొకరజకుని నిందావాక్యము లని జనశ్రుతి నుడుపుచున్నది. ఈరజకుని వృత్తాంతము నేటినాటకములలోను, సినిమాప్రదర్శనములయందును నోట వచింపరాని బూతులతోడను, ససభ్యము లగుపాటలతోడను, దుర్మితచోధక మగుకథాసందర్భముతోడను జిత్రింపఁబడుచున్నది. ఇందులకు గ్రంథప్రమాణము లేమైనఁ గలవా, యున్నచో నది రసపోషక మగునా, దృశ్యప్రబంధముల నది జూపఁదగునా యనువిషయములు మన మనశ్యము చర్చింపఁదగినవి.

ఉత్తర రామాయణకథాసందర్భమునకు ముఖ్యమగు ప్రమాణము ఉత్తర కాండమే-దీనియం దీసీతాపరిత్యాగకారణము నలువదిమూఁడవసర్గమునఁ గలదు. శ్రీరాముడు పేరొలగముననుండి భద్రుడు, విజయుడు గుఱుగువారి పరిహాస వాక్యముల వినుచు, భద్రుని నగరవార్తలఁ చెలుపు మన నాతఁడు జనుల శుభా శుభవాక్యముల నివేదించును. అతఁ శ్రీరాముడు తనతమ్ముల కాపారాపవాదమును చెలిపి, గంగయవలియొడ్డున వాల్మీకియాశ్రమమున సీతను బరిత్యజింప లక్ష్యమన కాజ్ఞాపించును. భద్రునివాక్యము లిటఁ జూపుచును.

“దుష్టరం కృతవా న్రామ స్సముద్రే సేతుబంధనమ్

అస్మతం పూర్వకైః కైశ్చి జ్ఞేవై రపి సదానవైః ॥

రావణశ్చ దురాధర్షో హత స్స బలవాహనః

వానరాశ్చ వశం సీతా ఋతూశ్చ సహరాక్షసైః ॥

హత్వా చ రావణం యుద్ధే సీతా మాహృత్య రాఘవః

అమర్షం పృష్ఠతః కృత్వా స్వవేత్త పున రానయత్ ॥

కీదృశం హృదయే తస్య సీతాసంభోగజా సుఖమ్

అంక మారోఽప్య హి పురా రావణేన బలాద్భృతా ॥

లంకా మపి పురా సీతా మశోకవనికాం గతామ్

రక్షసాం వశమాపన్నాం కథం రామో న కుత్సతే ॥

అస్తాక మపి దారేషు సహనీయం భవిష్యతి
యథాహి కురుతే రాజా ప్రజా త మనువ్రతే ||
ఏవం బహువిధా వాచో వదంతి పురవాసిनः
నగరేషు చ సర్వేషు రాజన్ జనపదేషు చ ||" (13.20 శ్లో)

ఇందు రజకునిప్రశంసయే లేదు. ఈశ్లోకములభావము రంగనాథరామా
యణమున నిటులఁ జక్కగ వివరింపఁబడినది.

ద్విపద. అనవుడు భద్రుండుహస్తముల్ మొగిచి, జననాథ చెప్పెద సత్యవాక్యముల
నినసుతుఁ డాదిగా నెల్లవానరుల, ఘనులైన ఋక్షులఁ గడిది రాక్షసులఁ
దనవారిఁ జేయుట, దారుణం బైన, వనరాశి గట్టుట వడినెత్తి చనుట
యఖిలలోకద్రోహి యైనరావణుని, సఖులతో సుతులతో సచివుల తోడ
వారణాబులతోడ వాజులతోడ, దేరులతోఁ గూడఁ దీవ్ర బాణముల
ఖండించి వైచుట కడిది రాక్షసుల, దండించిలోకముల్ దయఁ గాచు టొప్పుఁ
బట్టిన చెఱవోయి పగవానియింట, నట్టున్న జానకి ననురక్తుఁ డగుచు
గోప మంతయుఁ దక్కి కొనివచ్చి కుసుమ, చాపునిచేఁ జిక్కి చాపలం బెసఁగఁ
బ్రియము దల్లిర్పనాపుభివీతనాజఁగయి కొని యున్నాడు కాకుల్ స్థుఁ డెలమి
మనమునఁ గాంతల మాత్తురు గొన్న, మనకు నిట్టిది గాదె మనరాజు గుఱిచి
యనునివి లోనుగా నల్పవాక్యములు, మునుకొని పురజనుల్ మూఁకలు గట్టి
రచ్చుల వీధుల రాజేంద్ర నిన్ను, నచ్చట నచ్చట నాడుచుండుదురు—

యుద్ధానంతరము సీత తనపాతిన్రత్యమహిమచే నగ్నిప్రవేశ మొనర్చినది.
శ్రీరాముఁ డిట్టికఠినవ్రత మామెచే నొనర్పఁజేయుట లోకాపవాదమును బోఁగొ
ట్టుటకుఁ గాని తనకొఱకుఁ గాదు. అయిన నది లాకయందు జరుగుటచే నద్దాని
నయోధ్యాపురవాసులు విశ్వసింపరయిరి. శ్రీరామునకు సీత పరమసాధ్వి యని
యు, భర్తృదంతాపరాయణ యనియుఁ బ్రథమమునుండియుఁ దెలియును. భవ
భూతి తనయుత్తరరామచరితమున నీవిషయమును జక్కగ నిరూపించియున్నాడు.

‘ఉత్పత్తిపరిపూతాయాః కి మస్యాః పావనాత్మరైః

తీర్థోదకం చ వహ్ని శ్చ నా న్యతః శుద్ధి మ్నాత్తః’

క. జననముచే శుదియూ నీ, వనజాక్షికి వేఱె శుద్ధి వలయునె తలఁచన్ !

జననత తీర్థజలంబుల, ననలంబును శుద్ధిసేయునవియుం గలవే.

(రామయ్యపంతులుగారి యాంధ్రీకరణము.)

ఇదియే యుత్తరకాండమున (45 సర్గము) 'అంతరాత్మాచ మే వేత్తి సీతాం శుద్ధాం యశస్వినిం' అనురామవాక్యమున స్పష్టముగఁ జెలుపఁబడినది. జనాపవాదభయముచే శ్రీరాముడు సీతను బత్వజించినఘట్టమునఁ బెక్కుగ్రంథముల నీరజకప్రశంస గన్నడను.

మహాకవి యగుకాలిదాసుడు తనరఘుచంశమున (స-14-శ్లో 32) భద్రునివార్త నొక్కశ్లోకముననే వర్ణించియున్నాడు.

‘నిర్బంధపుష్ప సుజగాద సర్వం స్తువంతి పౌరా క్షుతం త్వదీయమ్

అన్యత్ర రక్షోభవనోపితాయాః పగ్రహః న్నావదేవ దేవ్యాః ॥

(శ్రీరామునిచే నిర్బంధింపఁబడి భద్రుఁ డిటులఁ బలికెను. ఓమావవశ్రేష్ఠఁడా! రక్షోభవనోపిత యగుదేవిని దాము పరిగ్రహించి రనువిషయమునఁ దక్షదేవరవారిచరితమును జారులు నుతించుచున్నాము.)

కవిసార్వభౌముడు పౌరుల నిందావాక్యముల నిటు సంగుచిత మొనర్చుటయు, నొకశ్లోకార్థభాగమున దాని నిముడ్చుటయు సాచిత్యపోషణమున కనియూహింపవలయును. శ్రవ్యకావ్యము గాన కవి యొకశ్లోకమైన నీవిషయమును గూర్చి రచింపవలసినదైనది.

దృశ్యకావ్యముల భవభూతి రచిత మగునుత్తరరామచరితమున నిదియుఁ గానరాదు. రంగస్థలమున భద్రునినోట సీతాదూషణవాక్యముల నుచ్చరింపఁజేయుట రసపోషకము గా దని కవి గ్రహించియున్నాడు. పౌరవాక్యములఁ గొని తెచ్చిన భద్రుని దుర్ముఖుని జేసియున్నాడు. ‘దుర్ముఖః—కృణోతు మహారాజః (కణ్ణే) ఏవ మివ. రామః—అతి తీవ్రోయం వాగ్ద్వజః (ఇతి మూర్ఛతి). ఇంపు రాముని పరిదేవనమువలనఁ జారుల నిందావాక్యముల మన మూహింప నగును. దివ్యచాక్రితు లగుసీతారాముల పవిత్రశీలమును రంగస్థలముపై రసపోషణ మెఱిగిన యేకవియు మఱియొకపాత్రముచే నిదయొనర్పజేయునా? కవి యాచితిని రసపోషణమును బాటించవలయును. లప్రనిచే శ్రీరామునిగూర్చి భవభూతివలికించిన యుపాలంభవాక్యములను క్షేమేంద్రాదు లాచిత్యభంగకరము లనితీవ్రముగ విమర్శించి రనుట మనకు విదితమే.

దిక్షాగమహాకవి తనకుండమాలానాటకమున నిట్టిపౌరవాక్యకథన ముద్రస్తుత మని యాకథాభాగమును వదిలి ప్రథమాంకమున సీతాలక్ష్మణులఁ బ్రవేశపెట్టియున్నాడు. సూత్రధారునిచే సీతాపరిత్యాగకారణమును జెప్పించెను.

‘సూత్ర—(నిలోకస్య) కష్టంభోః అతికరుణం వ్రతే-

లంకేశ్వరస్య భవనే సుచిరం స్థితేతి

రామేణ లోకపరివాదభయానులేన

నిర్వాసితాం జనపదా దపి గర్భగుక్తిం

సీతాం వనాయ పరికర్షతి లక్ష్మణోముమ్.

అయ్యో! యోతకష్ట యోతకష్టము! అతిదుఃఖకర మగు కార్యముజరుగుచున్నదే!

ఉ. రావణునింటనుండెను జిరంబుగ నంచు జనాపవాదభీ

త్యావిలమానసాంబురుహుఁ డౌ రఘురామునిచే నిరస్త, సీ

తావనజేక్షణ్ జనపదంబులకుం దొలగించి గర్భిణీ

ద్రోవ సరణ్యమధ్యమున దోడ్చొనిపోయెను లక్ష్మణుడిచే.

(వసురాయని యాంధ్రీకరణము.)

ప్రథమాంకమున లక్ష్మణుఁ డాత్మగతమున నిటులు పలుకును.

“సమాదిష్టో హ మాశ్చ్యేణ—అథ వా స్వామినా ‘వత్స లక్ష్మణ! దేవ్యాః

కిల సీతాయా రావణభవనసంస్థానా చ్చార్మిత్రం ప్రతి సముత్పన్నవిమర్శనాం

పౌరాణా మన్యాదృశాః ప్రలాపాః ప్రవర్తంతే; త న్న శక్నోమి సీతామాత్రస్య

కృతే శరచ్చంద్రన్తర్ల స్యేత్వాక్రకులస్య కలజ్జ ముత్పాదయితుమ్.”

లక్ష్మ—అన్నగారు, కాను, ప్రభువుగారు వన్నుజూచి ‘వత్సా!

లక్ష్మణ! రావణభవననివాసముచుబట్టి సీతాదేవిచార్మిత్రవిషయమున సముత్పన్న

విమర్శను లయి పురజనులు వేలువిధముగాఁ బ్రలపించుచున్నారు. సీతామాత్ర

మునకయి శరచ్చంద్రన్తర్ల మగు నిత్వాక్రకులమునకుఁ గలంకము గలిగింపం

జాలము.....’ అని యాశించిచ్చిరిగదా?

ఈనాటకమునందే లక్ష్మణుఁడు సీతతో రామునిసందేశము నిటులు చెలుపుచున్నాడు-

“తుల్యాన్వయే త్యనుగుణేతి గుణోన్న తేతి

దుఃఖే సుఖేచ సుచిరం సహవాసి నీతి

జానామి కేవల మహం జనవాదభీత్యా

సీతే! త్యజామి భవతీం నతు భావదోషాత్.”

చ. అనుగుణవంచు, దుల్యమగు నన్వయముం గలదానవంచు, మే
ల్గొనముల స్తోకవంచు, నను గోడున మేలున వీడవంచునుక,
జనకజ ! నే నెఱుంగుదును జక్తః, ద్యజించితిఁ గేవలంబునిక
జనపరివాదభీతిని, మనంబున దోషముఁ బట్టి కాదు సూ.

లోకారాధనమునకై రాజ్యదారాదుల నిశ్చింతఁ బరిత్యజింపఁగల కశోరవ్రత
సంపన్నుడగుశ్రీరాముని పవిత్రశీలమును బైసందేశశ్లోకము విస్ఫుట్టికరించుచున్నది.

సంస్కృతాధ్యాత్మరామాయణమునం దుత్తరకాండమునందలి విషయమే
కొంచెము మార్పుతోఁ గననగుచున్నది. రామున కీవార్తను చెల్పినవాఁడు విజ
యుఁడు గాని భద్రుఁడుగాఁడు. (అధ్యాత్మ—ఉత్తరకాం. స. 9 శ్లో. 46—53.)
ఇక రజకునిగాఢ సంస్కృతగ్రంథముల నీక్రిందివానియందుఁ గలదు.

1. పద్మపురాణము—పాతాళఖండము. అధ్యాయ 55 శ్లో. 67—74.

రజకః క్రోధసంపుష్టో భార్యా మన్యగృహాపితామ్
సరా సంతాడయామాస ధిక్తుర్వ న్శోణనేత్రవాక్
గచ్ఛ త్వం మద్గుహ తస్య కేహం యత్రోషితా దినమ్
నాహం గృహ్ణామి భవతీం దుష్టాం వచనలంఘినిమ్
తదా స్యమాతా ప్రోవాచ మా త్వజైవాం గృహగతామ్
అపరాధేన రహితాం దుష్టకర్తవినర్జితామ్
మాతరం ప్రత్యువాచాథ రజకః క్రోధసంయుతః
నాహం రామ ఇవప్రేష్టాం గృహ్ణా మన్యగృహాపితామ్
సరాజా యత్త నోత్తేవ తత్సర్వం నీతిమద్భవేత్
అహం గృహ్ణామి నో భార్యాం పరవేత్సని సంస్థితామ్
పురః పున రువాచేదం రామో నాహం మహేశ్వరః
యః పరస్య గృహేసూస్థాం జానకీం వైరరక్షసః
ఇతి నాకన్యం సమాశ్రయ చారః క్రోధపరిపురః
ఖడ్గం గృహీత్వా స్వకరే హంతుం విదదధేమహః.”

“అంత నారజకుఁడు శోణనేత్రుఁడును క్రోధోద్దిపితుఁడు నై యన్యగృహా
పిత యగుభార్యను బడంబులఁ దన్ని ‘ఓసీ ! యింతవఱ కెచటనుంటివో యచ
టికే చనుము. దుష్టురాలగు నిన్ను గ్రహింపఁజాల నని’ పలికెను. వానితల్లి నిర
పరాధినియు, దుష్టకర్తవివర్జితయు, మఱల గృహమున కరుదెంచినదియు నగుతన

భార్యను విడనాడ వల దని యాతని బలిమాలెను. ఆమెవచనంబుల విని యాతఁ డాగ్రహం బూని 'అన్యగృహోష్ఠిత యగుభార్యను రామునివలె స్వీకరింపజాలను. పరగృహవాసిని యగుజానకిని గ్రహించి రక్షించిన శ్రీరామచక్రవర్తిని గా' నని మరలమరలఁ బలుకుచుండెను. ఇది విని సహింపజాలక చారుఁడు క్రోధముతో ఖడ్గము నెత్తి యాతనిఁ బరిమార్చనిశ్చయించెను."

ఈవృత్తాంతమే రామునికి (స- 60) గూఢచారునిచే నివేదింపఁబడినది.

2. శైమినిభారతమునందు నిట్టికథయే కలదు. పిసవీరభద్రుని యాంధ్రీకరణము ఆశ్వా 6- పద్య 28-30 చూడఁడు. ఇందు నాథుఁడు తిరస్కృతియొనర్చినఁ బుట్టినింటికేసిన రజకి నామెధర్త మరల గ్రహింపక విడిచె నని కలదు.

3. భాగవతము నవమస్తంభమున (అధ్య- 11) రాముఁడే గూఢముగ రాత్రిఁ జరింపుచు సీతాపవాదవాక్యముల వినినటుల సంగ్రహముగఁ గలదు.

“కదాచి ల్లోకజిజ్ఞాసు య్యో రాత్ర్యా మలక్ష్మితః

చరన్ వచోఽశ్రుణో ద్రామో భార్యాముద్దిశ్య కస్యచిత్ -

నాహం బిభర్తి త్వం దుష్టా మసతీం పరవేక్షగామ్

స్త్రైలోహీ బిభృయా త్సీతాం రామోనాహం భజే పునః

ఇతి లోకా ద్బహుముఖా ద్దురారాధ్యా దసంచితః

పత్యా భీతేన సాత్యక్తా ప్రాప్తా ప్రాచేతసాశ్రమమ్.

ఆంధ్రమున, పాపరాజకృత మగుచుత్తరరామాయణాదిగ్రంథముల రజకుని ప్రశంస గన్నడదు. ఈగ్రంథము లుత్తరకాండమునందలి కథాభాగము ననుసరించుచున్నవి. పౌరజానపదులందఱును సీతశీలమును శంకించి రనుట యొప్పు దని పద్మపురాణాదికముల సీవృత్తాంతము గల్పింపఁబడియుండును. అది యెట్లున్నను దృశ్యకావ్యములలో నిది యనుచితము. సీత శీలమునుగూర్చి రంగస్థలముపైఁ దుచ్చులచేఁ బ్రసంగింపఁజేయుట రసపోషకము గాజాలదు. కాళిదాసు, భవభూతి, దిక్షాగమహాకవులు రచించిన దృశ్యకావ్యభోరణి మనకు మార్గదర్శకము. ఎయ్యది రసపోషకమో, యెయ్యది రసభంజకమో కవులు విచక్షణచే నరయవలయును. నూతనమార్గములను ద్రొక్కుటయే ప్రధానము కాదు. ఆధునికులు కొందఱు సీత, సావిత్రి, దమయంతి మున్నగువారి పవిత్రచరిత్రములకుఁగూడఁ గళంకము నాపాదించుచు విశ్మంఖలులై గ్రంథరచనకుఁ గడంగుచున్నారు. అట్టిప్రయత్నములు గర్హ్యములు. పామరజనాహ్లాదమునకై యసత్ప్రావ్యరచనకుఁ గడంగుట యొప్పుదు. రసపోషణము, సాదిత్యమును బాటించవలయును. 'ఆపరితోషా ద్విదుషాం నసాధు మన్యేప్రయోగవిజ్ఞాన'మను కాళిదాసీయసూక్తిని స్మరించుటయొప్పు.

వేదీసంహారము - నాయకుడు.

యం. సూర్యనారాయణమూర్తిగారు, - బొల్లపాడు.

దెనుక, ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తుత్పత్తిక (22 సం. 5 సం.) లో “వేదీసంహారే భీమ ఏవ నాయకః” అను శీర్షికను గుఱించిన రోకవ్యాసము వ్రాసెడిది. ఆవ్యాసమును ఖండించుచు ‘వేదీసంహారము. నాయకుడు’ అనుశీర్షికతో, పరిషత్తుత్పత్తిక (23 సం. 3 సం.) లో శ్రీయోమిశాల పద్మనాభస్వామిగారు రోకవ్యాసము వ్రాసిరి. ఆవ్యాసమునకు సమాధాన మీదుగల బాధ్యత నాయుడే యుండఁ గావున నీ విమర్శనను వ్రాయఁగడంగితిని.

నాయకశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తిమూలముగ స్థలము చెప్పరా దనియు, నాలాగునఁ జెప్పి “అభిజ్ఞానశాకుంతలమున శకుంతలాదుష్యస్తసమాగమమునకుఁ బ్రధాన భూత మంగుళీయకము గదా యని తన్నాటకమున నాయకత్వము సంగుళీయకమున కంటఁగట్టుట న్యాయమా?” అని వ్రాసిరి. మఱినాయకశబ్దమున కర్థ మేమిటి? “నేతా వినితో మధురః” ఇత్యాదిగా ధనంజయునిచేఁ జెప్పఁబడిన నాయకసామాన్యలక్షణ మంగీకరించెదరా? ఆలక్షణ మంగీకరించినప్పటికి నాలక్షణ మంతయు ధర్మరాజునందు సరిపోవునా? సామాన్యలక్షణముమాట నట్లుంచి నాటకమున ధీరోదాత్తుఁడు నాయకుఁడుగా నుండవలె నని నియమ మున్నదిగా?” “మహాసత్త్వోఽతిగమ్భీరఃక్షమావా నవికత్తనః” ఇత్యాదిగాధీరోదాత్తలక్షణము చెప్పఁబడినది. ఆలక్షణమేని నితనికి సరిపోదే? మఱి యేయుపపత్తులచే ధర్మరాజు నాయకుఁడగును?

అథవా, ధర్మరాజే నాయకుఁ డైన నేనాయకుఁ డగును? సచివాయత్త సిద్ధి గలనాయకుఁడా? ఇతని ప్రవేశ మొకషష్ఠాంశమందే యుండుటచేతను, సచివాయత్తసిద్ధి గలనాయకుని కంతగాఁ బ్రవేశించుట కవసరము లేకపోవుటచేతను, నితఁడు సచివాయత్తసిద్ధి గలవాఁ డని కొందఱయూహయము. వేదీసంహారమున, ధర్మరాజు సచివాయత్తసిద్ధి గలనాయకుఁడు కాఁ డని శ్రీస్వామిగారు చెప్పినారు. ఏలయన, ధర్మరాజునకు సచివులుగా శ్రీకృష్ణుని, ద్రాపది నే చెప్పువలయును గాని యితరులను జెప్పుటకు ఏలులేదట. ఏకార్యము వచ్చినను ధర్మరాజు వారితోడనే మంత్రాలోచన చేయుచుండును. కనుక నిట (అనగా వేదీసంహారమున) ధర్మరాజుడేకనియుఁగూడ ద్రాపది, శ్రీకృష్ణులతో నాలోచన చేసినట్లే లేదు. పోనీ భీము

నిట్లు చేయు మని యాజ్ఞాపించినాడా? లేదు. లేదు. ధర్మజనకు, భీముని సచివునిగాఁ జెప్పుటకు వీలులేదని చెప్పినారు. మఱి ధర్మజుఁ డిచ్చట నేనాయకుఁ డగును?

మఱియు ధర్మజనకు మ స్త్రాలోచనలో శ్రావడికూడఁ బాల్సాను నని స్వామిగారే చెప్పినారు. అయిన శ్రావది తనపరిధివర్గమును భీమునితోడనే మొఱపెట్టుకొనుటకు హేతు వేమి? ఎప్పుడు కార్యాలోచన చేయువారు కనుక మఱి యేసందర్భములో నైన ధర్మరాజుతోఁ జెప్పలేదేల? ప్రభువు ధర్మరాజేగదా? ప్రత్యక్షముగఁ జెప్పమాట యటుంచుడు. సూచీప్రాయముగ నైనఁ దెల్పులేదేల? ధర్మరాజు నిర్వీర్యుఁ డనుకొనినదా?

“యత్సత్యవ్రత” ఇత్యాది ధర్మరాజు నుత్సాహము పూర్తిగా వర్ణింపఁబడినదట. ఇట నొకచిన్నమాట. సోదరులలోఁ జ్యేష్ఠుఁడు ధర్మరాజు. ఇంతవఱకు నన్నగారు చెప్పినట్లులఁ దమ్ములు నడుచుకొనుచున్నారు. ఇక వీరు చెప్పినట్లు వినువారుగ నుండరా. భీముడు “యష్టచ్ఛాసన.....అద్వైతకందివసం మమాపి న గురు ర్నాహం విధేయ స్తవ” అని యుద్ధమునకు ముందంజ వేయుచున్నాఁడు. ఇకఁ దా నెంత శాంతివహించినను లాభములేదనుకొన్నాఁడు. లోకులుగదా? “అందినజట్టు.....” అన్నమాదిరిగా భీముడు చెప్పినదానిని ననుసరించినాఁడు. ఇచ్చట ధర్మరాజు “క్రోధజ్యోతి రిదం మహాత్మురువనేయా ధిష్ఠిరం జృమ్భతే” అనియె. ఇట నుత్సాహమేనా సూదితము? లేక క్రోధమా?

ఇక రసవిషయము:—ఈ గ్రంథమున రౌద్రరస మని చెప్పుటకు వీలు లేదట. ఏలయన “యత్సత్యవ్రతే” త్యాదిగా ధర్మజు నుత్సాహము సూచింపఁబడినదట. “ఇంకను బుచమౌకమున” భోభో భీమాద్భువానిహితాశేషారాతిచక్రాక్రాంతపరశురామయశాః ప్రతాపసాపితదిద్భాడలః శ్రీమాన్.....దేవోయధిష్ఠిర ఆజ్ఞాపయతి” ఇత్యాదివాక్యములచేతను “కుర్వంత్యాస్తా హతానాం” ఇత్యాది వర్ణనలచేతను యుధిష్ఠిరోత్సాహము మరలమరల ననుసందధానమై వీరమునకే యంగిత్వము నాపాదించుచున్నది. అని స్వామిగారు వ్రాసిరి. “భోభో” ఇత్యాది వచనమందు నుత్సాహ మెంతమాత్రము సూచింపఁబడలేదు. “నీ వీపని చేయుము” అని యెవరైన నొకని కాజ్ఞాపించినంతమాత్రమున నుత్సాహము వర్ణితమేనా? “కుర్వంత్యాస్తా హతానాం” ఇత్యాదిగా సూర్యాస్తమయ మైన దనియు సమరభూమియంతయు పీనుఁగులచే నిండియున్న దనియు, జచ్చినవారి పౌరలోక క్రియల గుఱించి చెప్పఁబడినది గాని యుత్సాహ మేమియు వర్ణితము కాలేదు.

మఱియు యుద్ధము విరమింపుఁ డని తెలియఁజేసినాఁడు. “రాద్రరస మధికముగ వర్ణితమైనను దాని సంగత్యైవ స్వీకరింపవలసినదియే. కాని, యంగిత్యైవ స్వీకరింపవలనుపడదు” అని వ్రాసిరి. కారణ మేమి? అందువలననే “అవిరోధీ విరోధీవారసాగిని రసాస్తరే, పరిపాపం ననేతవ్య స్తథా స్యా దవిరోధితా” అని యానంద వర్ధనాచార్యులు వ్రాసినారట. వ్రాసిన వ్రాయుఁగాక. ఆశ్లోకమునకుఁ బ్రకృతమునకుఁ గలసంబంధ మేమి? స్వీత్యైవనుఁ దెలియఁజేసికొనుటమా? “చంచల్యజే” త్యాది వాక్యావస్తరమే, “అనుగృహ్యంతతే భ్రాతరః” ఇత్యాది ద్రాపదీవాక్యముల చేతను, “భోభో శృంగు” ఇత్యాది సేవభ్యగతవృత్తాంతములచేతను, రాద్రము ధర్మజాయత్య మైనవీరమున కంగముగ నే వివక్ష చేయఁ బడుచున్నది.” ద్రాపదీవాక్యములచే నేమైన నూచితమైనది యు, లేక, యేదైనఁ బరిపాపిత మైనది యుఁ బాతకులే నిర్ణయించెదరుగాక! “ఇక ననేకము లగు నుపపత్తులు వీరరసామోదములు గన్పట్టుచున్నవి.” ఇంతవఱకు నొకటియైనను బ్రబలకారణముఁ జూపింపలేదు. ఉన్న వస్తువుతమాత్రమునఁ బ్రయోజనమేమి? రసవిషయములో నేను గుడ్యమార్జ్వాలవిధానము వహించితిని వ్రాసినారు. ఇప్పుట్టున వా రేవిధానము వహించిరి? పాతకమహాశయులకుఁ దెలియదా? నేను వ్రాయవలెనా? కాన, నింతవఱకు శ్రీపద్మనాథస్వామిగారు చెప్పిన యుపపత్తుల ననుసరించి వీరరస మని చెప్పట కావంతయు నాధారము లేదు.

ప్రథమార్కము, “య త్యత్యవ్రతభంగభీషున సే” త్యాది వాక్యక్రమణా సంతరమున భీషుసేరుఁడు పలికిన “జృంభతాంజృంభతాం ఆర్యస్య క్రోధజ్యోతిః” అనువాక్యము ధర్మరాజునకే నేతృత్వము నాపాదించుచున్నది” అని తెల్పినారు. ఎట్లు? పూర్వాపరసందర్భ మేమైన విచారించినారా? లోకమున నెవరైన నొకనిని (కోపమువచ్చినవానిని) “నీక్రోధము ప్రకాశించుఁగాక” యనిన నాకోపము వచ్చినవాఁడు నాయకుఁడే? నాయకునిలక్షణములలో నేలక్షణము సరిపోవు నిచ్చట? “చత్వరో వయ మృత్విజః” అనుభీషువచనము రణయజ్ఞమున ధర్మరాజుఁడు యజమానుఁ డనియు భీమాదులు ఋత్విక్తులే యనియుఁ జెప్పుచు ధర్మజునకే నాయకత్వమును జూపియున్నచు భీముఁడు నాయకుఁ డనువారివాదమును ప్రోసిరాజుచున్నది.” అని సెలవిచ్చినారు. యథార్థమే. ఒక్కవిషయ మాలోచింపవలయును. ధర్మరాజు నాయకుఁడు భీముఁడు నాయకుఁడు కాఁ డనుమాటయే యసత్యము. మిగిలిన దంతయు యథార్థమే! ఏలయన; రణయజ్ఞము

న కంఠకును ధర్మజుడు యజమానుడు కావచ్చును. రణయజ్ఞమున కంఠకు నొక్క వేణీసంహారమే పరమ ప్రయోజనము కాదుగదా? ఇంక నితర ప్రయోజనములు చాలనున్నవి. ఇట భట్టనారాయణుఁ డొక వేణీసంహారమును గుఱించియే గ్రంథముగ వ్రాసినాఁడు. రణయజ్ఞమున కంఠకు యజమానుఁ డనుమాట యిట నవసరము ఇట ననఁగా వేణీసంహారమే పరమ ప్రయోజనము గాఁగల పని యందుమాత్రము ధర్మజునకు నాయకత్వము చెల్లదు. కావున “చత్వారి నయ మృత్విజః” అనునది హేతువుగాఁ జూపించుట యవసర మని నాయాశయము.

ఇం కొకవిషయము:—ఇదివఱలో కష్టా అచ్యుతరామశర్మగారు రసవిషయమై కొద్దిదినములక్రిందటనే యొకవ్యాసమును వ్రాయుచు రాత్ర మని నిరూపించి రఁట? కాని యావ్యాసమును జూచుభాగ్య మింతవఱకు నాకు లభింపలేదు.

ఇక లక్ష్యలక్షణసమన్వయము:—లక్షణగ్రంథములు తఱచుగా లక్ష్యగ్రంథముల ననుసరించియే వ్రాయఁబడిన పనియు లక్షణగ్రంథమునకు నేదేని నొక లక్ష్యగ్రంథము సరిపోకపోయినను బ్రమాద మేమియు లే దనియు నే నిదివఱలో వ్రాసితిని. ఏలయన- ఈలక్ష్యగ్రంథము (వేణీసంహారము) లక్షణగ్రంథముకంటె మున్నె రచింపఁబడినది. కావున సరిపోకపోయినను హానిలే దంటిని. “ఏకవి వ్రాసిన గ్రంథమేని లక్షణశాస్త్ర విరుద్ధము కాకుండ నుండవలె పని సూర్యనారాయణ మూర్తిగారి యుద్దేశ్య మైయున్న దని నాయూహ. కాని యిప్పుడు కుప్పలు గ నుప్పటిల్లుచున్న గ్రంథములలో ముప్పాతిక మూఁడువంతులు లక్షణగ్రంథముల ననుసరించియే యున్నవా?” అని శ్రీయత పద్మనాభస్వామిగారు సెలవిచ్చి యన్నారు. ఈవాక్యమున కిచ్చట నేమాత్రము నవసరము లేదు. వేణీసంహార మిప్పటికాలగ్రంథము కాదు. 10, 12 శతాబ్దములక్రింద రచింపఁబడిన గ్రంథము. ఇప్పటి గ్రంథములు సరిపోవుట లే దని నుడివిరి; కనుక యిప్పటి గ్రంథములు వాని ననుసరించియే యున్నవని వారియాశయమై యుండనోపు. కాని యీవేణీసంహారమున ధర్మరాజు నాయకుఁడన్నను భీముఁడు నాయకుఁడన్నను లక్షణగ్రంథము నకు సరిపోదు. ఇదియే నే నిదివఱలో వ్రాసితిని. ఇట స్వారిగాను స్వకీయాభిప్రాయమును వెల్లడిచేయుటకై యిట్లు వ్రాసి రని తలంచుదుంటి. వారు చెప్పినట్లు లక్షణగ్రంథముల ననుసరించి లక్ష్యగ్రంథములు లేవు గనుకనే “నిరంకుశాః కవయా” అన్నారు. లేక యిప్పుడున వీరి నేమనియెదరు?

మన భారతీయప్రాచీనసాంప్రదాయమున నెచ్చటఁ జూచినను గ్రంథమును మంగళాస్తముగఁ జేయుచున్నారు. ఈనియమము ననుసరించియే మహాకవి భవభూతి సీతారాముల పునస్సమాగమమునకై యెన్నియిక్కటచాల్చుడెనో సాహిత్య సేవకు లందఱకు నువిదితమే. కాని వర్తమానకాలములో, బాళ్ళాత్యవ్యామోహములు మనపాలఁ బడినచందముననే కవులుగూడఁ గవిత్వవిషయమునఁ గూడఁ బాళ్ళాత్యుల ననుసరించి విషాదాంతగ్రంథములను వ్రాయుచున్నారు. గ్రంథము లనే గాక చిన్నకథలు వ్రాసినప్పటికి నానిని విషాదాంతముగనే మార్పుచున్నారు. ఇప్పట్లున “నిరంకుశాః కవయః” అనుసూత్రము వీరియొ దన్వయింపదా?

ఇంతవఱకు శ్రీపద్మనాభస్వామిగారు చూపిన యుక్తుల ననుసరించి వేగే సంహారమున వీరము రసమాటకుఁ గాని ధర్మజుడు నాయకుఁ జాటకుఁ గాని యావంతయు నాధారము లేదని నామనవి. *

గ్రంథ స్వీకారము.

1. పాఠ్యతీర్ణము.

విదంకముల నాటకము. కీ. శే. అబ్బరాజు వేంకటకోదండపాణిశర్మశాస్త్రి గారిచే రచియింపఁబడినది. ఈబాలుడు రేపల్లె హైస్కూలులోఁ బండితులు బ్ర॥ అబ్బరాజు హనుమంతరాయశర్మపాకయాజగారి ప్రభమపుత్రుడు. ది 4-5-1918 సం॥న జన్మించి 29-9-33 సం॥ నాటికి సంస్కృతాంధ్రాంగములయందుఁ బండితి గణించి బ్రహ్మచర్యవ్రతము నడపుచుఁ గాలధర్మము నొందినవాడు. పదేనేడల ప్రాయమునకే భాషాభివృద్ధిచేసికొని నాటకము వ్రాయుట యాశ్చర్యమే. తమ నియమితకాలములలోఁ బేరు నిల్పుకొనుటకై యల్పాయుష్కులగు బుద్ధిమంతు లశ్చితకార్యములు చేసినవారు పెక్కురుండిరి. ఇం దనుభవము చాలనికలమునఁ, గొన్నికొన్ని తావుల గడనుఁదనముగ లేరు. కొంత పెంచెను. కొంత కుదించెను. దిక్పాలకులు బ్రహ్మతో మొట్టవెట్టుకొనుటలోఁ బెంచెను. ఈశానుడు పెట్టు కొన్న మొట్ట వేలవముగా నున్నది. ఈశ్వరుడును, ఈశాన్యాధిపతియు వేలు చేయఁబడినట్లున్నది. దాక్షాయణి మృతికి శివుని విచారము మిక్కిలి వేలవముగా నున్నది. మనుష్యసాధారణముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. “దైవకామినుల బలాత్కార

* ఈవిషయమై వ్యాసము లింకఁ బ్రకటింపఁబడవు. ప. ఆ.

ముగను బుంశ్చలీవర్తనకుఁ దీయఁబోయినాఁడు. క్రొత్తకోడండ్రను మొత్తంబుగాఁ దెచ్చి పుంస్త్వధర్మము దీర్చఁబూనినాఁడు. "ఉహచాలనివ్రాతలు. మనకాహిమ వంతులు "నవలావ్యావతియగు పార్వతిం గాంచుచు నానందించుచుంటి" మని యనుమాటలతోఁ బార్వతిజననము ప్రారంభించినారు. ఇది కథను గుదించినందుల కుదాహరణము. నవలావ్యావతునకు ముందామె కథ లేకు. దక్షునిరాక నారదు నితో సౌభాషణము సరసముగ లేకు. ముసలికోపమేకాని యాచితి యాతనియం దుఁగానరాదు. 'ని, ధూతస్థీములమైతి మింక నతనింఁచుండు' మార్గమే లేనినో" అను ప్రమాదము సంస్కర్తలను గూడఁ గనుబ్రామివది. గ్రంథమును మాయొద్దికిఁ బంపినకారణమున నంకుకొంటు మని చెప్పటకే కాని విమర్శించుటకా దిది. అకాలమరణము నొందిన బాలుని యశశ్చంద్రికలు తల్లిదండ్రుల మనశ్శాంతినిం జేయుఁగాక. ఆంధ్రగీర్వాణపదబాలిత్యముతోఁ గవిత యాతని యీడునకుఁ దగి నట్లున్నది. మచ్చున కొత్తపద్యము-

సీ. పుట్టింపఁగలశక్తిఁ బూని యాయువుతక్కువైన నీయంగలాఁ డన్నకలఁడు
పోషింపఁ గలశక్తిఁ బూని యాహారంబు తఱుగ నీయంగలాఁడు తండ్రిగలఁడు
భోగింపఁ గలశక్తిఁ బూని భోగంబులు తఱుగ నీగల పెద్దతండ్రి గలఁడు
సర్వసంపచ్చక్తిఁ జరియించి సంపదల్ తఱుగ నీగల కన్నతల్లి గలరు
ఎదఱున్న నేమి హేమాద్రిధన్వండు, మేనయత్త మగఁడు మేనమామ
కాడటన్న మాట కారణమ్ముగ నిన్నుఁ, గంటి మంటఁగాల్చి గెంటినారె.

ఈనాటకమును బాతకలోకము ప్రచారమునకుఁ దెచ్చి కవి జనసేవనకుల కూరట గల్గింతునుగాక. వెల ౧౨ అణాలు. కవి తండ్రిగారియొద్ద దొరకును.

2. కామవిలాసము.

ఇదియొక విభజిత నాటకము. స్నేహలతాకవితాసంఘము 44 పుష్పము. హైద్రాబాదు, నైజాము కాలేజీలో ప్రొఫెసర్, విద్యార్థి సరిపల్లె విశ్వనాథ శాస్త్రి ఎం. ఏ. గారు మిట్టను కవి రచించిన కోమల్ అను నింగ్లీషు గ్రంథము నుండి తెనిగించిరి. గ్రంథముతముఁజేరులేనికొత్త జాతిచరణములలో వ్రాసినారు. "ఈచరణములు ముజరి- కర్ణాటచౌపది- వృత్త మిశ్రమము లగుటవలన దీనినొక కర్ణాటముజరి మిశ్రజాతివృత్త మని నిర్ధారణ గావింపవచ్చు" వని పీఠికాకారులు వ్రాయుచున్నారు. దీనిలోని కథ, ఒకసాధ్వీ యడవులలోఁ జీతటిలో రంగస్థల

మేర్పడుచుకొని తెన్నెలుగక పెడదారులం బడి యన్నల నిర్దళ విడిచి కాముని వలలం దగుల్చొని వానిలాలనలకుఁ దెలివిగోల్పడి మామూపాశబద్ధయై కన్యాత్వము చెడిపోనున్న సందిగ్ధావస్థలోఁ దద్వనితాసాశీల్యమున కేమాత్రమును భంగము రానీక ధర్మదేవత కాపాడుట-కొన్ని భాగములు ప్రబోధచంద్రోదయ కథతోఁ బోలునంట. భాషాంతరము చేయుటలో నా యాభాషలగుచుల కనుకూలముగ వర్ణనామలను బేరులను మార్పుట నిపుణులలగుటమే. కేవల మంజులలో నుండినఁ గవిగారి మృకుపదరచనకు నడక కొంతసాయము చేసియుండును, గాని, కల్లాటమిత్రమము చేయుటచే మాత్రావ్యత్యయము నడకను గుంటువడఁ జేయుచున్నది. చూడుఁడు-

“వివవచ్చెఁ గలకలము విపినాంతరమున- శ్రుతిసమ్మో దగినట్టి శుభమార్గదన్తి మధుపానమత్తుతై మర్యాదవిడిచి- విషయసుఖముల కెపుడుఁ బ్రయశిష్యులగుచుఁ జోరులై జారులై జూదములై పనిగ- రాత్రులం దిరుగాడు రక్తనులమూఁక”

“ఇది చక్కఁగా గానము సేయుటకుఁ జాలినంత సౌకర్యముల నిచ్చుచు మంచి హాయిలుగల నడకతోఁ బరుగెత్తుచుండు” నని పీఠికలోఁ గలదు. సంగీత జ్ఞానములేని కేవల పండితులకు నడకకుంటుగానేయుండును-దీనివెలల అణాలు. కొల్లాపురములో స్నేహలతా కవితాసంఘములో దొరకును.

3. భౌతికభూగోళశాస్త్రము.

చిన్నూరుబోగ్గుపైఠాళు ప్రధానోపాధ్యాయులు, మ. ముడియం సీతారామరావుగారు, బి. ఏ., యల్. టి. గానిచే రచియింపఁబడినది. రెండవకూర్పు. మొదటికూర్పులో 266 పుటలును 140 ప్రతిమలును గలది. యీరెండవకూర్పులో 514 పుటలును 226 ప్రతిమలును గలదియైనది. అనేకమాతనాంశములుచేర్చఁ బడినవి. భౌతికభూగోళశాస్త్ర మిదియొక్కటియే ప్రస్తుతము తెలుగులోఁ గను పట్టుచున్నది. ఉన్నవానిలో మిన్నగాఁగూడ నున్నయది. “భౌతికభూగోళశాస్త్రమునం దీగ్రంథకర్తగారికిఁ గల ప్రత్యేకాభిమానమును, పైఠాళువిద్యార్థులకు తచ్చాస్త్రమును బోధపఱచుటయందు గొప్ప యనుభవమును వీరికి గ్రంథము న్రాయఁబడినపద్ధతివలన స్పష్టము కాఁగలవు. ‘పై న్ను’ మొదలగునవి దేశభాషలయందు నేరుపవలయు నని యాందోళనమున్న యీదివములలో శ్రీసీతారామారావుగారు రొనర్చిన ప్రయత్నము లాదరణీయములు” అని డా. సర్. సర్వేపల్లి

రాధాకృష్ణయ్యగా రభిప్రాయ మిచ్చియున్నారు. కావున నీ గ్రంథమున కెట్టివిలువ గలుగునో యూహింపుడు. తమ కభిమానము గల శాస్త్రములలో ననేకవఱి ధనము చేయుదుఁ దమజీవితమంతయు దానికై వినియోగించుదు విద్యార్థులకుఁ జ్ఞానాభివృద్ధి గావింప మార్గము లారయు పండితులకు విద్యాధికారులు, విద్యాధికులు శౌరవింపవలయును. అశౌరవము లోకోపకారక మగును. దీనివెలయుప్పుడును రు. 2 తే. చిత్తూరు- రామచంద్రగ్రంథనిలయములో దొరకును.

4. వశిష్టగోత్రక్షత్రియులు.

ఇది శ్రీ మహామాండలేశ్వర పూసపాటి రాజరాజ విరచితము. బ్ర. మహర్షిరిజగన్నాథశర్మగారిచే బ్రకటింపఁబడినది. సీసమాలిక- దీనికి వివరణమును విశేషాంశములును శర్మగారు గ్రామ్యభాషలో వ్రాసియున్నారు. 24 పుటలచిన్న గ్రంథము. వశిష్టగోత్రక్షత్రియుల పూర్వులవిషయ మింక వివిధిగాఁ గలదు. దీని వెల 4 అణాలు. ఇది క్షత్రియచారిత్రకమాండలి, రాజబజార్ విజయనగరములోఁ గాని, ఏ. పూర్ణా అందుకో 16 చంద్రభానువీధి- కోమలేశ్వరకాపేట (మదరాసు)లోఁ గాని, డి. వి. ఆర్. భారతి, మసీదు ఎదుట కాకినాడలోఁ గాని దొరకును.

5. యోగమార్గము.

ఇది బ్రాహ్మణమతమునకు సూర్యనారాయణశర్మగారిచే రచింపఁబడినది. యోగ మసాధారణ మైనది. ప్రజ్ఞాధురీణులకే యిది లభ్య మగును. మోక్షాపేక్షులగు వారలకు యోగసాధనము ముఖ్యమనికొందలనంతయు, యోగహీనమైన జ్ఞానము మోక్షద మెట్లగు నని పూర్వులు వక్తాణించిరి. యోగమునుగూర్చి యుపన్యాసము లిచ్చుటగోఁ బ్రయోజనములేదు. శర్మగా రింకు వీరాసనము సిద్ధాసనమును దామే కూర్చుండి యాసనబంధనైపుణి గనఁబడిచియున్నారు. వారియోగసిద్ధి రెండు పటములలోఁ జూపియున్నారు. యోగాభ్యాసము చేయఁ గోరువారి కీ గ్రంథము కొంచెము సాయముచేయును. అభ్యాసకుని యాహారవిహారము లింక నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రకృతినుండి లభించునవి- దొరకినవి దొరకినయట్లే తినవలసినదే గాని సంస్తరించి తినరా దనియు-అట్టివి వృక్షములనుండియే లభించుననియు, నట్టివృక్షములలో, చిరజీవులును గొమ్మలు లేనివియు శ్రేష్ఠము లనియు, జీరకాలము చెట్టుననుండు కాయలు ప్రశస్తము లనియు నిన్నిలక్షణములు గలది నారికేళ మనియుఁ జెప్పినారు. యోగాభ్యాసము చేయనివారును, తెంకాయల నిపుడు దినుచున్నారు. 'దత్తం ప్రకృత్యా స్వయం' అనునట్లు చాల

మంది యిప్పుడు ప్రకృతిదత్తములైన యాహారములను భుజించుచున్నారు. వారు యోగాభ్యాసముం గూడఁ గావించిన మేలు.

దీనివెల ౮ అణాలు. కాకినాడలో జ. అనంతం బ్రదర్శనవారియొద్ద దొరకును.

— ౩ కాకినాడలో మోపతీపత్రిక. ౩ —

ఇది కాకినాడలో డాక్టరు వై. గణపతిరావుగారివలనఁ బ్రకటింపఁబడు చున్న మాసపత్రిక- సంవత్సరమునకు, చందా రు. 1-4-0 ఇందు హోమోపతీ యను నూతనవైద్యవిధానమునకుఁ జెందిన పెక్కువ్యాసములు గలవు. ఈవైద్య విధానము పదునెనిమిదవ శతాబ్దమున జన్మనిదేశీయుఁ డగుశామ్యుయల్ హాని మను మహాశయునిచేఁగనిపెట్టఁబడినయది. నాటినుండి యును జన్మనిదేశములోను, అమెరికాయాదును విశేషముగ వ్యాపించియున్నది. ముఖ్యముగ నంగదేశమం దును నీయాంధ్రదేశమునందును వ్యాప్తినిగాంచుచున్నది. ఇందలి ముఖ్యసిద్ధాంతము లేవనఁగా:—(1) ఏయేరోగుల కెట్టి బాహ్యభ్యంతరలక్షణములు గనఁబడుచున్నవో యట్టి లక్షణములను బుట్టించు నౌషధములవలన నాయారోగములు పశమించును. దీనిని వారు సామూహ్యషధప్రయోగ మందురు. ఈసిద్ధాంతము (Similia Similibus Curantur) అను దానియందు వ్యక్తీకరింపఁబడినది. (2) ప్రత్యేషధియుఁ దన కనుగుణము లగు లక్షణముల నుదయింపఁజేయును. కాన వైద్యులు చికిత్సయందు దొక యౌషధిని మాత్రమే వాడవలయును. ఇది ప్రస్తుతవైద్యవిధానమునకు (Allopathy) వ్యతిరేకము.

(3) Minimum dose- ఈవైద్యసిద్ధాంతములలో ముఖ్యమైనది బహుస్వల్పమైన మాత్రను (మోతాదును) ఉపయోగించుట. ఈవైద్యము నవలంబించుటవలనఁ బెక్కుప్రయోజనములు కలవు. ఔషధములు పసిబాలురు సయిత ముపయోగించుటకు వీలగునట్లు ఔషధసారమును బుచదారతోఁ (Sugar of milk) జేర్చి మాత్రలుచేయుదురు. మఱియును దీనివెల యత్యల్పమగుటచే నందఱ కీవైద్య మందుపాటులో నుండును. ఇట్టివైద్యవిధానమునుగుఱించి యందఱకుఁ దెలియునట్లు మాసపత్రికను నెలకొల్పుటచే గణపతిరావుగారి ప్రయత్న మెంతయుఁ బ్రశంస్యము. ఇది యాంధ్రదేశమున హోమోపతీవైద్యమును గూర్చి ప్రకటింపఁబడు పత్రికలలో రెండవది. మొదటిది పితాపురమున నాంధ్రహోమోపతీసంఘమువారి యాజమాన్యమున మ॥ మల్యాల మాధవరావుగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడుచున్నది.

కర్ణపర్వమున వికల్పముచేత సంబోధన కాదేశము రహి రాక
 తనయను “మాతృడి” యనెడుకందమున “నికృష్టా తునిమె”దని యెఱుంగె మఱియు
 వరుస నుద్యోగపర్వమున నాదేశ మవ్యయపదమ్ముపయి రాకయె తగుటకు
 “ధృతరాష్ట్రుఁ” డనెడి మత్తేధను “గానతగం బొందె” ననుచు నీగతి చెలంగు
 నవ్వరాటమ్ములో నాదేశ మది యుచేతనపుద్వితీయకుఁ దనరు వినుడు
 మఱి “భవదాజ్ఞ” యన్తత్తేధఁ ‘జ్ఞునడంబేయదె’యటంచు రంజిలు నిఁకఁ
 గర్ణపర్వమున నొక్కట “నృపుండునుభీష్టుఁ” డనెడిచంపకమాలికండు ‘మత్స్య
 నాథుపసులబట్టెనా’ యనుషష్ఠ్యర్థమునను జ్ఞత్వమురాక తనరు నవల
 మును కర్తృధారయమునకు నాదేశ ముచేతనమునకు వచ్చినది యిటులఁ
 ‘దెగి’యనుదాన ‘నొండుగడకుఁబోవకుం’ డని కర్ణపర్వమంచునఁ దనరైఁ
 గడు విరాటమున నాకర్తృధారయమున నాదేశ మొకచోట లే దనుటకు
 “నకుటియం” డనెడి చంపకమాలికను ‘గుంతి ముద్దు సేయుకొడుక’ నొప్పించె నవలఁ
 దనర నుచేతనమునకు నాదేశము రానియంచునకు విరాటమునఁ దృ
 తీయార్థమునను వర్ణించుచుండెను “నాపతిగంధర్వుచేపడి” యనఁ
 బరఁగ నుచేతనప్రథమ కాదేశంబు రానిది మనుచరిత్రను గణింప
 “సీచనుదోయి” యనియెడి యుత్పలమాలికను ‘వయస్రీచన’ నని చెలంగె
 రహిగ నుచేతనప్రథమ కాదేశ మొప్పునిది కవులషష్ఠమున “నుచితమె
 దీనిమె” ననెడిపదెముతుడ “నలపుష్పదామకంబుచెలికిదాపె” ననుచుఁ
 దీరయ్యె నింక ద్వితీయ కాదేశంబు వచ్చుట కుద్యోగపర్వమందు
 “నాభిఖరాజ్యపుశ్రీవాలి” యనఁబొల్పె వెలయుహరిశ్చంద్రనలచరిత్ర
 యందచేతనముల నాదేశ మాకర్తృధారయార్థంబునఁ దగె నిదె “పలు
 పగతురగము” లని పలుకుటకుఁ “బలువగతురగము” లనిపల్లుట డె క్లేష
 నలరు హరిశ్చంద్రనలకథ నింక నాంతపదము మీఁద జ్ఞత్వమ్ము రాక
 సత్వంబు వచ్చిన బాడఁ జూడుఁ డిదె ‘సారంగాహితమును సంపెంగనఁ దగె
 ‘నతనుబంబునునట్టి కందమునందు నింకఁ గొన్ని తెఱంగు లేర్పరింతుఁ
 దొలుత హరిశ్చంద్రనలచరిత్రను మూర్తి ‘తరలక’ యనెడికందంబునందు
 దరియించు చనెడినాంతపదముమీఁది ‘బల్వల’ యనుబమున జ్ఞత్వంబువచ్చి
 యుఱుసున్న లేకయె యలరె క్లేష నవల వెలయంగఁ దల్లథ వెండి మిగుల
 ‘మర్యాద’ యనుగీతి మఱియట్లు జ్ఞత్వ ములరి సున్న లేక కుల యనుకుత్వ

మునకు గుర్తింపు వచ్చును శ్రేష్ఠ దాన రాజుల్ లసద్ధతిని రాజులసదురు
 ధృతిని శ్రేష్ఠగః 'జతురల్పి'యనెడు మత్తేభ సంధి తగః బొందించె నింక
 నుభయసత్తేవిమిత్రుః డుద్యోగమునః 'గల్పకంబు గరమువేడ్తగ' నని చంప
 కమునః బ్రాసంబు గకారంబుగాఁ జెప్పి 'నారకర' మనుకకారమునకు
 జత్వంబు వచ్చి యచ్చట నున్న లేకుండ "ధృతరాష్ట్రుఁ" డనెడి మత్తేభమందు
 'వేగ తెగంబాటి' నాగ నిచ్చోటను గలుగుజత్వము వికల్పతః దగు
 మొనసి యుద్యోగముననె "జగములనెల్ల" డనెడి చంపకమాలికను గకార
 మగుటసమునను 'నెంతగుమతులైన' నంచును జత్వముకుకారమున నిడె మఱి
 వినుఁ డచేతనపదమునకు ద్వితీయార్థమునః దగునాదేశము గలిగినది
 శాకుంతలమున శార్దూల 'నావాలుగనుదోయి' యనుపద్యమునను బ్రాస
 ముననె 'యాహాపుట్టగనుపింపదే యిక్కు ధన్యు'నకని యిట్లు దనరె మఱియు
 "ఒకనిమిష"మనుచంపకమాలికందు 'పొమ్మికపని' విధ్యర్థమునః జెలంగుఁ
 జేతనపదమున కాలటి జత్వ మెడలి యుద్ధకాండమందులఁ దలిర్చె
 వెలయురాఘవపాండవీయమున నచేతనద్వితీయ ప్రథమ సడచుపట్ల
 దాని కాదేశంబు రానివిధమునకుఁ జెప్పెదను 'దదంప్రిచేర్పు' మనుచుఁ
 దనరు నీలాగునఁ దత్తావ్యమున మఱి ప్రథమార్థచేతనపదమునందు
 జత్వంబురాక పొసంగునందుకు గణింప 'సమదాటోపారి పంక్తిర్థుఁ' డ
 టంచు 'నాపట్టణ' మనుకందమునఁ బొల్చె 'నగరిపురమతల్లి'నా 'వెలయున
 ఖిలభువనము' లనునలగీతమున నచేతనమునకుఁ బ్రథమార్థమయిన యెడ
 రహిగ నాదేశంబు రాకుండె మఱి యచేతనమున కాకర్తృభారయమునఁ
 బ్రబలు నాదేశంబురాక కన్పట్టెను "బుడమిఱ్ఱేడిరీతిగడఁ"గి యనెడి
 తల్పీసమందునఁ "దనరుచొక్కపురాణమునిదంపతు"లటంచుఁ దనరుదాన
 'నన్నగరంబున' ననుచోటఁ బ్రథమమై కరముజత్వముగాంచి గరమనఁ దగె
 దెలియ నలరు 'ద్రోవదివరలీల'యనుచోఁ గ్రియపయనుడి జత్వమయి తగె మఱి
 సరసపుమాటలఁ జుంద్ర మౌళికవి రచనఘటించిన హరిశ్చంద్రకథను
 ధోరణి గ "నకటాచేరెఁడునేలకు" ననెడిమత్తేభ నాలవపదమున
 'రాజుకుమారుడ' న్రాజులై జేతనమగుపదమునకు షష్ఠ్యర్థమునను
 రహిగ నాదేశంబు రాక యీరీతులఁ గృతులందుఁ జెల్లు నొక్కెడలఁ గనుక
 యెవట నేయర్థమందె ట్లుండె నట్లులే రచియింపఁగావలె రసికుల కింకఁ

శంకరశేషముపై వాలశాలూరశేఖరశర్తరాశిఖరము లన
 నాశరకేశవకాశికదాశార్వావేశలకాశలపిశితము లన
 దశమాశనమశక క్షశిమదశార్థాభ్రశిమనిశీథలశునశిశిరము లన
 నశ్రాంతసంశయవిశ్రామకుశల ప్రశస్తవిశేషవిశాలము లన
 నీశానదేశికవేశంతనాశకక్షలకూశ్మాండకశ్యపు లన
 నాశ్చర్యనిశ్చయపాశ్చాత్యపశ్చిమశశకర్పశానువిశదము లనఁ
 నైశ్వర్యవిశ్వాసశాశ్వతదశసవిశిష్టశిరోరనిశితము లనఁ
 నాశుగోశీరశుగాశంసువిశిఖవిశాఖకశేరునిశాంతము లన
 వశవశావేశ్యాంశువంశదంశీరాశికాశకాశీకోశదేశము లన
 బాలికకర్తశాపభ్రంశసదృశాపదేశాశ్రయశోప్రదేశము లన
 దాశకశాస్త్రాంశువేశదిశాపాశకుశనిరాశాదశాకోశము లనఁ
 గీశపేశిప్రశ్నలేశాశువేశ్శాశ్చదృశ్యవాంశీపాంశువైశ్యు లనఁ
 నాదేశకులికపలాశనివేశసదేశప్రకాశనిస్త్రింశము లన
 నిక సకారముల నెనఁగను గొన్ని శబ్దములు దాససంత్రాసచమస
 సీమాతసీతులసీ ప్రసూతిస్వసాలసితవిహాయసోల్లసకిలాస
 రాసలాసవికాసమాసరవాసరధూసరకేసరకాసరబస
 సితనాసికానేకసిక్తబృహీస్తేరభసలవైసారిణప్రసవసస్య
 పససమాంసలహంసభసితసీతాసుతవిస్తయస్తయసీధుఘస్తరసుమ
 వసననునాసీరవాసవస్థాసివాసనాభ్యాసవిలాసము లనఁ

900

దెనుఁగునను ఆకారమునకు ద్విత్వముగల్గు పేరులు తగుఁ గొన్ని పిట్ట లేట్ట
 లట్టులు వెట్టులు కొట్టలు తొట్టలు బట్టలు జెట్టులు గుట్టము లన
 జిట్టులు జట్టులు కుట్టలు మొట్టలు కట్టలు కుట్టులు మట్టు లనఁ
 నట్టాపు లిట్టులు పుట్టలు ముట్టుఁబాల్ గొట్టలు తొట్టులు కట్టి వాఁగ
 వహిమీఱ నింకఁ గవర్గద్వితీయఖకారము లీపయఁ గలుగుపేర్లు
 పుంఖానుపుంఖవిశృంఖలాఖ్యాసంఖరింఖదసంఖ్యాకశృంఖల లన
 దార్ఖంజనఖరభీనార్ఖరాదలేఖకసఖేలనవిశిఖమూర్ఖు లనఁ
 సఖవిశిఖాశీలీముఖసుఖరవిశాఖఖండదుఃఖనఖతుకారము లనఁ
 బ్రేంఖచ్చిలీముఖకంఖాఁముఖఖగఖరఖరఖండాఖుఖద్గము లన
 ఖలఖేదఖన్యూఖలమేఖలాఖగఖాతఖలీనాతిఖట్వము లన

శ్లేష శ్చిత్రం త ఖాచిత్యం ప్రశోత్తర ప్రహేలికే.

14. అనుప్రాసోఽథ యమకం గూఢోక్తి రితి కీర్తయ

శబ్దాలఙ్కరణయః సుప్త మప్తాదశ మనీషిః.

జాతి(శుద్ధ సాధా 15. సంస్కృతసాక్షతాది ర్వా తత్ర జాతి రితి స్మృతా
రణి యనిద్వివిధము)

శుద్ధా సాధారణీ చేతి తస్యాఽద్వివిధం మతమ్.

రీతి(దేశరుచిని బట్టి 16. దేశరుచ్యా వచోన్యాసో రీతి రి త్యభిధీయతే
యనేకవిధములు.)

త త్ప్రేరేదాంస్తు సర్వజ్ఞా దృతే కో వక్తు మీశ్వరః.

అయిమరీతులు పేర్కొ 17. ఉ[చ్యతే]రీతయ స్తత్ర తథాపి ప్రస్ఫుటావరాః
నబడుచున్నవి.

వైదర్భ గౌడ పాశ్చాల లాటావని సమాశ్రయాః.

వైదర్భ. 18. తత్రాసమాసా వైదర్భీ[ప్రాయోబహుః సాశ్చక్లార]గుణా
స్వతా

సాక్షా నివసతి ప్రాయా విదర్భేషు మనోభవః.

19. అతో వైదర్భగర్భా గీః శ్చక్లార స్యాజ్జతాం గతా
[నిసర్గతో]హి బాలానా మపి వక్త్రః పరిక్రమః.

గౌడి. 20. యస్యాం సమాసబాహుళ్యం వర్ణానుప్రాససజ్జలమ్
బద్ధవైదగ్యవద్ధ్యా సా రీతి ర్గాఢీతి కథ్యతే.

పాంచాలి. 21. సమస్తై ర్జాయతే రీతిః పాశ్చాలీ పశ్చుభిః పదైః
సంక్షేపగుణహేతుత్వా దియం సర్వజన ప్రియా.

లాటి. 22. సమస్త + + + ర్జా లాటి చతురవల్లభా
హృద్యా వాటివ లావణ్యసంపదా మాస్పదం పరమ్.

ఆవంతిక. 23. ఆవంతికా త్వియం రీతి రుక్తలక్షణలక్షితా
[భా]త్యతీవ సుధావిద్యుస్యన్దిసీ యత్ర పద్ధతిః.

వృత్తి. 24. రసోచితార్థసమ్మనపదసన్తానశాలినీ
మనోవికాససం[కోచ]వ్రతనా ద్విత్తి రుచ్యతే.

అయిదువృత్తులు. 25. కైశి క్యారథటి వైవ భారతీ సాత్వతీ తథా
తథా సాధారణీ చాస్యా భేదాః పశ్చు ప్రపశ్చితాః.

౧ కైశికీ.

26. సుకుమారార్థసన్దర్భనిబద్ధా కైశికీ స్మృతా
అత ఏవ హి లాన్యాజం విబుధై రియ ముచ్యతే.

27. యాశ్చ క్షణై పథ్యవిశేషయుక్తా
స్త్రీసంయుతా యా బహుగీతవృత్తా
కామోపభోగప్రథా + + + రా
తాం కైశికీం వృత్తి ముదాహరన్తి.

౨ ఆరభటి.

28. అతిప్రాశ్నార్థసన్దర్భా వృత్తి రారభటీ భవేత్
ఇమాం తు + + వన్యాజ మగ్గీకుర్వన్తి కోవిదాః.

29. యదాహ :—

ప్రస్తావనా త్రపుతలజ్ఞితాని
ధేద్యాని మాయాకృత మిన్ద్రజాలమ్
చిత్రాణి యుద్ధాని చ యత్ర వృత్తిమ్
తత్తాదృశీ చూరభటీం వదన్తి.

3 భారతి.

30. అనతిప్రాశ్నార్థసన్దర్భా సుకుమారార్థవర్జినీ
మహాపురుష + + జ్యా భారతీ వృత్తి రిష్యతే.

31. ఇయం తు ధర్మశృంగారగణిమాశ్చితచేతసామ్
వల్లభాభరతాచార్యనామ్నా + + + దర్శితా.

32. యా వాక్పీథానా భరతప్రయోజ్యా
స్త్రీవర్జితా సంస్కృతపాత్యయుక్తా
సునామధేయైర్[భరతైః]ప్రయోజ్యా
సా భారతీ నామ భవేత్తు వృత్తిః.

౪ సాత్వతి.

33. నాతీవ సుకుమారా గీ రుదారార్థేషు చే దృవేత్
ఇయం తు సాత్వతీ వృత్తి ర్గో + + గారళాలినామ్

34. యదాహ :—

యా సాత్వతే నేహ గుణేన యుక్తా
న్యాయేన వృత్తేన సమన్వితా చ
బాహ్యోత్పతా సంభృత[శోక]భావా
సా సాత్వతీ నామ భవేత్తు వృత్తిః.

35. యథా సమ్భవసంభిన్నా యస్యాం చతస్పశాం గుణాః
వృత్తీనాం సాధు విక్షేయా వృత్తిః సాధారణీ బుధైః.

౫ లలిత.

36. సర్వార్థవిషయా హృద్యా నానామార్గవిసాదినీ
ఇయం తు లలితా నామ కపీనాం[చిత్త]హరిణీ.

37. యదాహ మహాభామహః :—

య త్రారభట్యాది గుణాః సమస్తాః
మిత్రత్వ మాశ్రిత్య మిథః ప్రథమే
మిత్రేతి తం వృత్తి మున్నేధీరాః
సాధారణే మరచతుష్టయస్య.

38. యదాహ :—

యచ్చ వృత్త్యజ్గసన్ధ్యజ్గ లక్షణా ద్యాగమానరే
వ్యావర్ణిత మిదం చేష్ట మలక్షారతయైవ సః.

రచన.

39. అర్థానుకూలః శబ్దానాం నివేశో రచనా మతా
సాతత్వరూపపర్యాయరచనా భవతి స్థువమ్.

ఘటన.

40. ఉపశ్లేషః పదార్థానాం ముటనేతి ప్రక్షీరితా
ప్రస్తుతాప్రస్తుతాతీతపదవాక్యప్రభేదభూః.

ముద్ర నాలుగువిధములు.

42. సాభిప్రాయా[ర్థవిన్యా]సో ముద్రేతి పరిక్షీర్యతే

ఉపలక్షణ మత్రార్థ శబ్దాలజ్ఞరణముః.

42. విభక్తి ర్వచనం చైవ సం[విధానం]సముచ్చయః
తస్యా భేదాస్తు చత్వరః కోవిదై రుపవర్ణితాః.

ఛాయ(=అన్యోక్తుల) 43. అన్యోక్తీనా మనుకృతిః ఛా యేతి పరిక్షీరితా
ననుకరించుట)

సాచానంతా జనానంత్యాద్ కిచ్చిత్ తత్రాపి కథ్యతే.

ఈకవితాచ్ఛాయ 44. లాఙ్ఘిక-స్థలిత-చ్ఛేక-ముగ్ధ-వేటక్తి-భేదతః
యైదువిధములు.

పఞ్చభా తత్ప్రపఞ్చనాం పరిసంఖ్యా న విద్యతే.

య్యుక్తి,అఙ్గువిధములు

45. అర్థానాం చ పదానాం చ యోజనం య్యుక్తి రుచ్యతే
అర్థానాం యోజనే యత్ర శోభాస్యా త్పదపద్ధతిః.

46. సాపదసా పదార్థసా వాక్యవాక్యార్థగోచరా
తథా ప్రకరణస్థా చ ప్రబంధస్థేతి షడ్విధా.

భణితి, నాలుగువిధ 47. ప్రస్తుతార్థప్రకర్షాయ వక్రః కలికరో యది ములు.

తదా సా భణితి ర్నామ శబ్దాలంకార ఇష్యతే.

48. తతః సంభావనే త్యేకా స్యా దసంభావనా పి చ కల్పనా చ విరోధశ్చ చతుర్థా భణితి క్రమః.

శ్రవ్యత, ఆఱువిధ 49. [స్యా న్ననోహరిణీ]వాణీశ్రవ్యతా సాపి వడ్విధా ములు.

అగ్ని ర్నమస్త్రియా నాద్వి వస్తు బీజం పరోచనా.

శ్లేష, వడ్విధములు 50. అనేకార్థాభిధా స్యా చే దనేకార్థపదై ర్యది ప్రసత్పిత్యా వా భవే దాహు స్తం శ్లేషం కవిపుష్పవా.

51. స ప్రకృత్యా విభక్త్యా చ పదే[వచ]నేన చ భాషయా ప్రత్యయే నాపి వడ్విధో విబుధైః స్ఫురతి.

చిత్రము. 52. చిత్రం తు నియమన్యాసో వర్ణానా మీషిరక్రమే స్వరవర్ణ గతిసానబద్ధకారాదిబద్ధనాత్ [?].

బొదిత్యము రెండు 53. ఉపకార్యోపకారిత్యం యత్ర శబ్దార్థయో ర్భవేత్ తరగతులు.

ఉత్తరార్థాయకం[ప్రాహు]రాచిత్యం త త్ప్రక్షిరమ్.

54. తథాచిధానతద్భవభేదాత్ తద్ ద్వివిధం విదుః

తత్ర ద్వయేఽపి ధీమద్భి ర్విహితః సంభ్ర మో మహాన్.

ప్రశ్నోత్తర మాఱు 55. [తథాప్ర]యోగనిర్భేదః కుశాగ్రీయధియాం తు యః తరగతులు.

నికషాయ భవే త్తచ్చ ప్రశ్నోత్తర మితి స్ఫురమ్.

‘విదగ్ధముఖమువన 56. అస్య నిశ్చేషభేదానామ్[అవబోధే]స్తి చేత్ స్ఫుహః. మున నిప్రశ్నోత్తర భేదములు సమగ్ర ముగం గననగు.

తదాలోకయత గ్రంథం విదగ్ధముఖమునమ్.

57. వ్యాపకం లక్షణం కిన్తు కిన్చి దస్తాభి రుచ్యతే శక్యం య దనునారేణ సర్వభేద ప్రకల్పనమ్.

- రాజులంగ సులోచనాసరసిలో రాయంచభంగిం గళా
భ్రాజిష్టం డగు గొలికుండు హరిహరం బొంది క్రీడించుచున్. ౧౩౦
- ఉ. ఇమ్ముల గొన్నియొడ్లు సుఖయింపంగఁ దక్కివరాజులెల్లఁ జో
ద్యమ్ముగ నిట్టివార్త విని యద్యతుఁ డీతని యల్లుఁ డయ్యె¹ గ
ర్వమ్ములు మాని పీని గొలువం దగునంచు భయమ్ముతోఁ దురం
గమ్ములఁ గుంజరమ్ములను గవ్యలఁ గప్పము లిచ్చి పంపగాన్. ౧౩౧
- క. చేకొనుచు బృహత్సేనుడు, చేకొలదుల లోఁగు తెఱిగి ఖీతిపాలకులం
బీకాకుపటిచి భూములు, చేకొనఁగా నలఁగి తలఁగి సిగ్గున నొకచో² ౧౩౨
- వ. అందఱుం గూడుకొని విచారించుచు దమలోన. ౧౩౩
- క. సమముగ దేశము లేలుచు, సమరిన మగకూడు గుడిచి యధమాధమభా
వముతోఁ బెక్తం ప్రొక్తని, సమరమునకుఁ బోకయునికి³ చచ్చుట గాదే.
- క. గణుతింప మానభంగ, ప్రణ మాజన్మంబు నెడ్డ ప్రయ్యలుసేయున్
రణమరణము శూరులకును, ఊణదుఃఖము మీఁద నధికసౌఖ్య మొనర్పున్.
- గీ. మానహాని యైన మనత్రోవకంటెను,⁴ బ్రాణహీన మైన పదము లేదు
పీనిచేత బాధ వెచ్చుటకంటెను, జక్రధరునిచేతఁ జచ్చుఁ టొప్పు. ౧౩౬
- క. రావణకంసాదికర,క్షో⁵పీరులఁ జంపి తన్నుఁ గూడఁగనిచ్చెం
గావున సమములు నల్లని, దేవరకోపములు నట్టిదేవరవరముల్. ౧౩౭
- సీ. మున్నీటిపాపయు మున్నీటితేపయు నిల్లాలు నిల్లునె యెసఁగువానిఁ
బాములవగవాడుఁ బాములవగవాడుఁ దేరును బాన్పునై తేరువానిఁ
గలువలచుట్టంబుఁ గలువలవెట్టంబుఁ దనరెండుకన్నులై తనరువానిఁ
బూవింటివాడును బూవింటివాడును గారాపుసుతులుగా⁶ గలుగువాని
జోడులేనికంటిజోగికి జోడుగా, నున్న వానిఁ బెక్తు మన్న వాని
దల్లి దండ్రయైన నల్లనివేల్పును, గంట చెడనిముక్తిపంట గాదే. ౧౩౮
- క. చోత్రము చత్ర మనుచు ను, ద్విత్రు లగుచుఁ డెగి ప్రతాపవిషయముపై దం
డెత్తి చనుదెంచినం గని, యత్రటిఁ దా వెడలె నాబృహత్సేనుడున్. ౧౩౯
- చ. వెడలి నిజా ప్తనైవ్యపరివేష్టితుఁ డై చని గర్వపాటవం
బడరంగఁ బోరిపోరి బల మంతయుఁ జచ్చినఁ జచ్చులోపలం

1. డీతని కల్లుండంచుగర్వ- 2. కైకొనుచు... ఖీతిపాలకుఁడీ, కాకుపడనడిచి భూములు,
చేకొనఁదలఁచుడు- నడచి- 3. పోరకయనికి 4. అపనిమానహానియగుత్రోవ- 5. గారాపుఁబట్టులై.
గట్టియొప్పటియొకలుగువాడు- చిన్నయనూరి.

బడి వడిఁ దూలివచ్చు శలభంబు తెఱంగున నోహటించి లో

పడక పురంబు సొచ్చి సుతపాలికి నాపద చెప్పి పుచ్చినాఁ.

౧౪౦

మ. అది యాత్మప్రియుఁ జేరి, దేవ ! మును ప్రహ్లాదుం గృహం గాచి యు

న్ననుఁ డా దైత్యునిఁ ద్రుంచి తీవు మొసలి న్నరించి యాయేన్గు నె

మ్మది రక్షించితి నేడు ని న్గొలునగా మాతండ్రి కిట్టి మహా

పద వచ్చెన్ రిపుసంఘముం దునిమి నీభక్తు న్భువి న్నిల్పవే.

౧౪౧

క. అని వేడుకొనిన వాడును, నునమున నిటు దలఁచెఁ దొల్లిమగతనమునఁ బూ

నినపూనిక విడిచిన నిక, వినువారలుఁ జూచువారు వికవిక నగరే.

౧౪౨

గీ. నాటిసాహసమున నిట్టిబోటిగలిగె, నేటితెంపున కొకవేల్పు నిల్వఁబడఁడె

యనుచుఁ జక్రంబుగైకొనియంత్రగరుడి, నైక్తి నూత్రంబుగడలించియెగసివచ్చె.

వ. అట్టి వేళ నయ్యాదివిష్ణుండు-

౧౪౩

ఉ. గొళికుఁ డీలె నేనియు జగంబు జనార్దనుఁ డీలె నంచు న

న్నాలముసేయుచుండుఁ దన యల్లుడ నే నని నమ్మియున్న భూ

పాలుడు చిక్కు భక్తిఁ దమప్రాణము లొప్పుననేయ నున్న మ

న్నిలతలంపులుం బొలియు నే నటు పోవకయుండఁ బాడియె.

౧౪౪

క. అని చక్రము చే వెలుంగఁగ, వినతాసుతునైక్తి వచ్చి విభుఁ డొప్పె సువ

ర్ణనగంబుమీఁద సాదా, మినితోఁ జెలువొందు నీలమేఘము పోలా.

౧౪౫

మ. తనదివ్యప్రభ లీక్రియ¹ న్వలుంగఁగాఁ, దాక్షిణ్యండు పక్షాగ్రచా

లనవాతాహతితోన మేఘములు డొల్ల న్నిన్ను ముట్టంగ నే

పున దీపించుచు లీలఁ గోపమును రూపుం జూపి చక్రాహతి

న్వనబాతుండు నృపాలపంక్తి ననిపెన్ నైకుంఠసంప్రాప్తికొ.

౧౪౬

వ. ఇట్లు చేసి తదనంతరంబ తజ్జయంబు విదితుంబుసేయం బూని.

౧౪౭

ఉ. ధన్యజనానుకూలుఁ డగు దానవసహాయఁ డొత్తె నబ్జమూ

ర్ణన్యము భక్తసద్గతివదాన్యము నిర్జితగర్జితోగ్రవ

ర్ణన్యము భిన్న భిన్న పరసైన్యము దిక్పరికర్ణక్షీరకా

శిన్యము గొలికావనదృశీకృతజన్యముఁ బంచజన్యమున్.

౧౪౮

క. ఇటు వానిపేరుగా ను, త్తట మగు జయ మిచ్చి చక్రధరుఁ డేగిన ను

దృటవృత్తి గొళికుండు న, చ్చట చని రణమండలమునఁ జచ్చినవృపులన్.

౧౪౯

- చ. కనుగొని మామఁ బిల్చి ననుఁ గంటివె వచ్చిన యీస్వపాలురం
దునిమితి వీరిసంపదలు దొడ్డలుగాఁ గొనిరమ్మ సీపురం
బున కని చెప్పి తొంటిగతిఁ బోయి సుబోచనఁ గూడి దాని కిం
పాసర విహారము ల్బలుపుచుండె ననేకదినమ్మ లిమ్ములక. ౧౧౧
- క. కావునఁ దెం పెఱిగి యస, ద్భావున కచ్యుతుఁడు తోడుకడియె ననంగా
నావిక్రమార్హునకు నతి, పావనునకు సురలు తోడుపడు టచ్చెరువే. ౧౧౨
- ఉ. డొలసిలేక్షమాధరణుఁ దుజ్జయిసిపతిఁ బోలవచ్చునే¹
యెల్లముఖంబుల నిష్ఠ మనేకవిధంబుల నొల్లుచుండగా
నుల్లము వ్రయ్య బు స్సచుచు మారక మ్రొగెడి పాముతోడి పా
త్తోల్లక తదృశజాగ్రమున నుర్వి సుఖసితి నుండు నెప్పుడుక. ౧౧౩
- వ. అట్టి యాతనితలంపు సంపదలందు నయవినయావిగణంబులు బొదలు. ౧౧౪
- క. ఓలం బగుసంపద నయ, శీలంబునఁగాక దుష్టచేష్టలఁ గలదే
యాలరిమొదవులకును దల, కోల యిడక చేరి పిదుకుకొనఁదర మగునే.
- క. ఎక్తడనుండియొ కూడును, నిక్తము లైతోచు నొక్తనిముసంబునఁ దా
మెక్తడికొ విరిసిపోవును, డక్తవు సంపదలు మేఘుడంబరముక్రియక. ౧౧౫
- క. కలిమికిని దగినకొలఁదిని, నెలగల వెలి విడువకున్న² నిలుపెక్తడి చా
కలయఁగ నిండినచెలువున, కలుఁ గిందుక విడువకున్న నాఁగని భంగిక. ౧౧౬
- సీ. అని యిట్టితలఁపున నశ్వమేధము సేయఁ బూని భూసురబంధుభూమిపతుల
రప్పించి శుభముహూర్తమున దీక్షావిధి నైకొని చేయుచో నాకవిభుఁడు
గరుడగంధర్వయక్షవ్రాతములతోడ నరుడెంచి తోడ్పడి యాదరింప
సురల నందఱఁ జూచి ధరణీసుఁ డందులో రత్నాకరం డలు రామి యెఱిగి
యతనిఁదోడితేరహితుఁబురోహితునంపె, బ్రియముగూర్చిమై త్రినయముమెఱయ
విప్రవర్యుఁ డంత క్షీప్రయానంబునఁ, దెనువునడిచి కొన్నిదివసములకు. ౧౧౭
- మహాస్థగర. కనియెక దుర్వారదర్శకరమకరఝషగ్రాహరక్షావినిద్రుక
ఘనపీచీసమ్మజాభ్రంకషగుణసమతిక్రాంతకాలాంతరుద్రుక
జనకాధీశాత్మజాధీశ్వరధనురతివిస్తారతావర్తభద్రుక
స్వనదంభోదాతిరాద్రు స్వరతటవిహితోచ్ఛావసముద్రుక సముద్రుక. ౧౧౮

1. నెన్నఁబోలునే. 2. నిలిచిపిందుకొన. 3. వలసినకొలఁదిని, నెలగల వెలి వెడలకున్న.
నెలగంధనము (నెలగలు)

- సీ. అనిమిషరక్షణాయత్తజీవనముల గుహబృహస్పతుల సప్తహిమః దాల్చి
యధికనాగేంద్రసమూహాధమహిమల హాశనీనాథుల ననుకరించి
రాశీభవన్తకరసాధవంబుల సారికుబేరుల సాటి నొప్పి
కమలావృతాయతాకారవైభవముల బహువిష్ణులతోడిసాటి మించి
సంతతప్రవాళకాంతి వసంతక, బాలసూర్యులసరి లీలఁ గ్రాలి
భూమి సర్వదేవతామయుం డనఁ జెల్లి, యెలమి నేలులెల్ల నేలువాని. ౧౬౦
- సీ. మిన్నంటఁ బొంగియు మేర దప్పుక పెక్కుభంగము లల్లిగియుఁ బాటులేక
సుల్లేన్ని గలిగిన నుట్టుననుక్తక యనుకయ్యుఁ బరులకు వనువుగాక
సరివారిలోపల నురువులు గమ్మఁగా నేలపైఁ బొరలియు బేలుగాక
తనలోన బడబాగ్ని దరికొని మండియు వడగాలి మీలపై నుడియనిక
బయలుపడియునుదనలోఁ తుబయలుపడక, దిగులుపడిచియునొండెడిదిగులుపడక
యిసుముకంఁజెనుగుణమణులెసక మెసఁగ, నసమరసమయమైనవెక్తసమువాని.
- వ. మఱియు గంగాతరంగిణీసంగతం బై పారజటాజూటాబునుం బోలె శంఖాలం
కృతం బై విష్ణుభుజంబునుం బోలె వజ్రసముజ్జ్వలం బై పురందరుకరంబునుం
బోలె ముక్తామయం బై ముక్తిపథంబునుం బోలె నీలసమగ్రం బై సుగ్రీవసై
న్యంబునుంబోలె విజృంభితవద్దరాగంబై శరత్సమయంబునుంబోలెఁ బుష్పితపు
ష్కరాగంబై శిశిరంబునుం బోలెఁ బ్రసరత్తుపారంబై హేమంతంబునుంబోలెఁ
బటువిద్రుమచ్ఛాయం బై వసంతంబునుం బోలె నుద్గండరాజీవంబై గ్రీష్మంబునుం
బోలె నాథీలకూలంకషం బై వర్షాగమంబునుంబోలె మీనమిథునకర్కట మక
రాదిసంచారంబై గ్రహమండలంబునుం బోలెఁ బరభీతసపక్షభూభృత్తులాశ్రి
తంబై మహాదుర్గంబునుం బోలె నొప్పు నప్పురంబుగలవాని. ౧౬౧
- క. ఆనీరధి నెల విలసఁ, గా నేరము తేలగిలు మకరములమీఁదఁ
మైనాకాడులు తెక్తల,తో నిలుచుం గరులమీఁది దోమలకరణి. ౧౬౩
- గీ. అట్టిజలధిఁ జేరి యవనీసురుఁడు పలు, నూఁటుఁ బిలిచి పిలిచి మదిఁ గలంగి
యుత్తరంబులేని యదకంబు నచటికిఁ, బిలువ వచ్చి నేను బేలనైతి. ౧౬౪
- క. సరసత్వము సన్నావముఁ, బొరయనిచోఁ బ్రియము నెఱవఁ బూనుట ధరలోఁ
దెరువాటుకాండ్రకడ ము, ప్తరుండై¹ తనకలిమి చూపఁగడఁగుట చుమ్మి.

- మ. అని చింతించి పురోహితుండు నిజరాజుజ్ఞాపిధి స్వారిధి
నిను నే బిల్చితి రమ్మ నిల్వనిడికో నీబుద్ధి యంచు ఘన
ధ్వనిగాఁ జెప్పి చనుగ నర్థపుడు దివ్యంబైన రూపంబునం
దనరత్నంబులు నాంగొందుఁ జని పొంత నిల్చి యవ్వప్రతోక. ౧౬౬
- వ. నీ కింత వేగిరపడనేల నే రిదె వచ్చుచున్నవాడ మీరాజునకు మాకునుం బ
రమసఖ్యం బగు నే మెఱుంగుచుము గావున మమ్మఁ బిలువం బంటి మే మచ్చ
టికి వచ్చినవారమ యని పియోక్తి ని ట్లనుము. ౧౬౭
- క. కడపట నుండియు నే మ, క్షణమందును మనుచుఁ జెలిమిగతిఁ దప్పకుమీ
యెడద వ్వన వలనకు సుగడ మనఁగాఁ దలఁపునోనఁ గలుగుట చుమ్మి.
- క. నెమిలి గిరి నంబుదము గగనముపై రవి లక్షయోజనంబులఁ గొలనం
గమలము లక్షద్వయమునఁ, హిమకరుఁ డిలఁదొంగలునుండు నెక్త వెఱుముల్.
- వ. అని విన్నవించి యాశోభనమునకుం గట్టుంబుగా నిద్రివ్యరత్నమ్ము లిమ్ము, కో
రిన నివి సైన్యసంపాదకంబును, బహుధనవ్రదంబును, మృదుచిత్రవర్ణవస్త్రాభ
రణదాయకంబును, బక్వాన్నప్రతిపాదకంబును నొ నని చెప్పి ఏమకొలిపిన
నతం డతనివచ్చినపని సఫలం బగుటకు హ్నించి. ౧౭౦
- క. సుముఖుం డై చనుదెంచుచు, దమమాళవభూమి సాచ్చి ధరశీర్షరు యా
గము సంపూర్తియుఁ దాన, క్రమమును విని యచటఁ దనమరాకకు వగచె.
- చ. పొసఁగిన పప్పు మండఁగలుఁ బుక్కిటిబుటిగ మెక్కి మంచి నె
క్తసపుఁ బదార్థము ల్నమలి గట్టునఁ ద్రేవఁగఁ గల్గు భూరి దా
నసమయ మైన మాడ ధరణి బటు వచ్చు, విశిష్టపూజతోఁ
బసనకు పచ్చడంబు నొకపల్లియరంబును గల్గుఁ దప్పితి¹. ౧౭౨
- క. చేరెడు నూకలుఁ బిడికెడు, కూరయుఁ గొని యొక్త పూటకూటికి దొరయై
యూరికిఁ బంచిన బోబును, పొరోహిత్యంబు బుద్ధి బంటికికముగా. ౧౭౩
- క. అప్పుటి కమికెడుకూటికి, నొప్పెడిదియు² బోషణంబు, హామము దొరకై
యొప్పించి వేల్వఁ గాగతి³, దప్పెడు తత్త్వము పురోహితత్వము జగతి⁴. ౧౭౪
- గీ. అనుచు బహువిధములఁ దనపని నిందించి, కొనుచు నాత్మనగరమునకు వచ్చి
మనుజవిభునిఁ గాంచి వనరాశి చెప్పిన, వినయభాషణంబు లెనయఁజెప్పి. ౧౭౫

1. పల్లెరముం గలదప్పు దప్పితి - చిన్నయనారి. 2. నుప్పిణియను. 3. యొప్పించు కొనుమలుమకతి ?

- క. నాలుగురత్నాకరముల, మూలద్రవ్యములబీజముల¹ యనఁదగు నా
నాలుగురత్నంబులు నా, నాలుగుమహిమలును తెప్పి నరపతి కిచ్చెన్. ౧౭౬
- వ. ఇచ్చిన సమూల్యంబు లగువానిం జూచి యిం దొకటి నీ వేఱుకొమ్మనిన వతండు
నాయంట నాలిం గొడుకుం గోడలిని విచారించి వచ్చి పుచ్చుకొనియెడ నని
సంభ్రమాబునం జని మువ్వురం బిలిచి యారత్నంబు లిట్టిటి సంపద లిచ్చు
వీనిలో నేది పుచ్చుకొంద మని తలపోయుచున్నపుడు. ౧౭౭
- నీ. పై న్యంబు గలిగిన జగమెల్ల జేపడుఁ గొను డిది యా నని కొడుకు పలికె
ధర "ధనమూల మిదం జగ" తనుమాట తగు నిది గొన నని తండ్రి పలికె
నిష్టాన్నములు మదిఁ దుప్పిగాఁ గుడుతుము మే లిది గొను మని యాలు చెప్పె
భూషణాంబరముల భోగంబు లిది గొంట వెర వని కోడలు విన్నవించె
నిట్లు వేఱువేఱు నిచ్చలఁ దమలోన, జగడ మైన సతఁడు మగిడి వచ్చి
యింటివారికలహ మెఱిఁగించి వీనిలో, నీవ యొకటి యిమ్ము దేవ యనుడు.
- క. ఈనలుపుర² కిం దొక్కటి, యీనేల తలంపుకొలఁది నిట మీజగడం
జే నుడిపెద నని యొడయుం, దానాలుగుమానికములు నాతని కిచ్చెన్.
- క. ఈజాడ యీగి నీకడ, నీజన్మమునందుఁ గలుగ దిఁకఁ బా మ్మనినన్
భోజండు సమ్రవదనా,భోజం డై తాను సంతిపురమున కరిగెన్. ౧౮౦
- తా. ప్రహ్లాదస్థిరభక్తిభాగ్యవిభవప్రత్యక్షరూపు, స్వభాం
తహ్లాదన్యూదయాదిమూలచరణన్, దై త్యాంతకు, నిష్ప్రవే
పాహ్లాదాకృతికృత్యపాచితబలిం, జఘ్ఘాశ్రవస్తల్పు, స
ల్పహ్లాముద్రమనోనురాగవిహరల్లక్ష్మీ కవక్షాసలున్. ౧౮౧
- తా. ఇంద్రాదిస్తుతయోగ్యవైభవుని బరీ భూత³భూతావళి
సాంద్రానందకర ప్రసంగనిజలాస్యప్రస్ఫుటీకారు, ని
స్తంద్రానేకమునీంద్ర వంద్యచరణద్వంద్వన్ ముకుందస్త్రియుం
జంద్రాలంకరణాంకు నద్రితనయాసంస్థచిత్రాంబుజాన్. ౧౮౨
- మాలిని. ఉరగశయనశాయీ యోగ్యవిద్యాసపాయీ
గరుడవిహితయానా త్కాధనోవ్యవసాయానా

1. మూలధనములయిదని నిజముల- 2. ఈనలుపుర- 3. క. ఏనే తలంపుకొలఁదిని, మీజలుపుర (లోని) జగడ పెడ పెదననియుం, దానాలుగుమానికములు, బూనికతో నెరిసికెచ్చి పుచ్చెం తెలు చిక్. "ఈనలుపుర" యనియే చిన్న యనుమరియును- 4. బహ్మీభూత.

ధరణిభరణదక్షా దంషితోద్దండరక్షా

మురహరహరహాపా ముఖ్యసౌఖ్యస్వరూపా.

౧౮౩

గద్యము. ఇది రాయగజగంధవారణ వైరిమండలికభేకఫణీంద్ర వీరఘోటవిభా
ళాది బిరుద ప్రకటచారిత్ర కళింగదేశనిరూపణామ త్యాగనాగార్జున కర్ణాటద్ర
విభాంధ్రమహారాష్ట్రభూపాలరూపసూపురసుందరచరణారవింద సనదస్త్రలిపు
రవరాధీశ్వర వెలనాటికృష్ణీశ్వరరాజ్యసముద్ధరణ శ్రీకొఱవి వెన్నయామా
త్యపాత్ర హరితసగోత్రపవిత్ర సకలసుకవిమిత్ర కసవరాజతనూజ గోపరాజవిర
చితంబైన సింహాసనపద్మాత్రింశిక యనుకావ్యంబునందు సుదర్శనోపాఖ్యానం
బును, విక్రమార్జుని మహాదార్యంబును, దదీయస్త్రస్సాహసమహత్త్వంబు
లును, గౌళికోపాఖ్యానంబును, సాహసాంకదాతృత్వంబును నన్నది ద్వితీయా
శాస్త్రము.

శ్రీరస్తు.

సింహాసనద్వాత్రింశిక.

తృతీయాశ్వాసము.

—: నాలుగవబామ్మ కథ :—

- క. శ్రీరమచరమణపదాం, భోరుహజాతాపగాంబు¹ పూరసితడిం
డిరళకలానుకారా, కారామృతకిరణధారిఁ గందర్పారిఁ. ౧
- మ. తనచిత్రాబ్జములోఁ దలంచి మఱియున్ ధారావిభుం డిష్టతా
కునికజ్యోతిషికాగమజ్జల హితక్షోణీసులం గూర్చి శో
భనలగ్నంబున నెక్తఁబూనికొని తత్ప్రాంతంబు చేరంగ నా
సనపాంచాలిక నిల్వ నిల్వ మని యాశ్చర్యంబుగా నిట్లనున్. ౨
- క. పటతెంచెద విచ్చోటికి,² నెఱయంగా విక్రమా గ్ధవృవతికి సరిగా
నెఱిఁ జేసిన యుపకారం, బెఱిఁగెడు సద్గుణము లేక యెక్కం దరమే. 3
- క. అనవుడు భోజాడు విస్తయ, మును లజ్జయుఁ బెనఁగొవంగ ముడ మెడలఁగ మీ
జనపతియుపకారజ్ఞత, యనుపొందఁగఁ జెప్పు మనుడు నది యిట్లనియెన్. ౪
- ఉ. ఆతఁడు కీర్తిపూరభరితాఖిలదిగ్విజయుండు సర్వధా
శ్రీతలనాభసేవ్యుఁడు సుధీజనపాలనకేలికీలసం
జాతమనోమరాగుఁడీల సాహసభూషణుఁ డేలుచుండఁగా
నాతనిపీట నొక్కవసుధామరుఁ డుండు విలోచనం దనన్. ౫
- వ. ఆవిప్రుం డొకనాడు తనపత్ని విలోచన పుత్రలాభంబు లేమికి వగచి దీనికిం
గారణం బేమి నీవు సర్వజ్ఞుండ వని యడిగిన నూహించి ధనధాన్యంబు లుద్యో
గంబునం బడయవచ్చు విద్యాలాభంబు గురుశుశ్రూషల నచ్చువడు పంశాభి
వృద్ధియుం గీర్తియు నీశ్వరకృపం గాక పడయవచ్చునే. ౬
- క. ఏగురుపురుషులఁ గోరిన, యాగొంతయు ద్రావదియు మహాపుణ్యవతుల్
వేగురు బంధులఁ జంపిన, యేగురుపాండవులు ధన్యు లీశ్వరకరుణాన్. ౭
- క. కావున మన మింక నెట్టి య, పావనజీవనుల మైనఁ బరమేశ్వరు సం
భావనఁ బుత్రుని బడయం, గావచ్చు నిజోద్యమంబు గలిగినఁ బడఁటి. ౮

- క. అన విని యాసతి వినయం, బెనయం దనయుండు గలుగు నీశ్వరు నారా
ధన మొనరింపుడ మనవుడు, దనలో స్త్రీ బుద్ధి యనక తా నుత్సుకుఁ డై.
గీ. పెద్దయొసఁగెడుమాటయప్రి యముకంటఁ, బడుచుచేసితివాక్యంబువడయఁజొప్పు
శాస్త్ర వేది చేచున్న విషంబుకంటఁ, గొల్లనానిచే నమృతంబు గొనుటమేలు.
- మ. అని తద్వాక్యము లాదరించి పరమేశ్వరాధనం బావిలో
చనయుం దానును జేయుచుండఁగ నుఖస్వప్నంబుతో నాత్రిలో
చనుఁ డేతెంచి భవత్ప్రయాసము విశిష్టం బయ్యె నీసునతం
బనుకూలించె శనిత్రయోదశులఁ జేయు బుత్రలాభం బగున్. ౧౧
- క. అని శంకరుఁ డానతియి, చ్చిన నతఁడు శనిత్రయోదశీస్త్ర మత్యం
తనియతి జరపుచుఁ బుణ్య, మ్మునఁ గొన్నిదినముల కొక్త పుత్రుని బడసెన్. ౧౨
- క. ఆపాపనికి బుణ్య, వ్యాపారుడు దేవదత్తుఁ డనుపే రిడి గా
రీపతిపదభక్తుని వి, ద్యాపరిచితుఁ జేయుచును ముదంబునఁ జెంచెన్. ౧౩
- చ. క్రమమున బ్రాహ్మ్యక్షరములు గైకొనఁజేసి యెఱుంగుచో¹ వివా
హముఁ దగఁజేసి కాశికీ బ్రయాణము చేకొని పుత్రుఁ బిల్చి కా
లము శుభవృత్తులన్ బ్రదుకు లాగు విచారము సద్గుహస్థ
ర్శములను మంత్రతంత్రముల మర్తము లెల్లను జెప్పి వెండియున్. ౧౪
- క. పరపీడయుఁ బరనిందయుఁ, బరసతియుం బరధనంబుఁ బరులుం గలచోఁ
దిరుగకు పరోపకారము, పారయంగలచోటఁ బుద్ధిపురికొల్పవనా. ౧౫
- క. తరుణులతోడిరహస్యము, వెరవరివగ సైరణయును వేషాన్యనిస
చ్చరితము దుర్జనుసఖ్యము, సరపతికరుణయును నీవునమ్మకు మదిలోన్. ౧౬
- క. సారాచారవిచారత, నారూఢుం డగుచుఁ దను నిజావసరములం
జేరినవారికి హితుఁ డై, సైరణ గల ప్రభువుఁ గొలుపు సజ్జనవృత్తిన్. ౧౭
- మ. అని పెక్కు నీతులు చెప్పి. ౧౮
- క. భూసురుండు సకలవిద్యా, భూసురుఁ డటు తోడఁగూడి పడఁతుక నియమో
ల్లాసినిగా శివమూర్తివి, కాసిని యననొప్పుచున్న కాశికీ జనియెన్. ౧౯
- మ. జనకుం డేగిన దేవదత్తుఁ డిటు లాచారంబు రెట్టింప స
జ్జనసత్తారము లింటఁ జెల్లఁగ విశిష్టప్రాప్తకాలంబు చొ
ప్పున నిద్దంబులుఁ బుత్రము ల్పలములుం బుష్పంబులుం గాననం
బునఁ దాఁ జెచ్చుచుఁ బంచయజ్ఞముల నెఱ్ఱుం జేయుచు నిల్వఁగన్. ౨౦

- మ. ఒకనాఁడు జ్ఞయనీశుఁడు తన్నవమిహోద్యోగంబున నే్వేటై
 వికసన్తాననుఁడై బలంబులు తను నేవ్వీంపగా బాణకా
 ర్ముకహస్తంబు డయి వాజినెక్కి పటహంబుల మ్రోయఁగా నేగ గం
 డకళార్దులవరాహసింహకరిగణ్యంబౌ నరణ్యానికే. ౨౦
- ఉ. అక్షడ వేట లాడుచు హయంబు రయంబునఁ దోలుకొంచుఁ దా
 గ్రస్తున నొక్కపంది పెనుకం జని మార్గము దప్పి క్రంపలం
 జిక్కి మది న్వితాకు పడి చింత మునుంగుచుఁ బండ్లగోయఁగా
 నొక్కడ దేవదత్తుఁ గని యూరికి నేగడుత్రోవ వేడినక. ౨౧
- గీ. హయమువాగె వట్టి యల్లన మూడట, ముండ్లు దప్పుఁ దిగిచి గండ్లు గడపి
 దేవదత్తుఁ డిట్లు తెరువునఁ గూర్చిన, సేనఁ గలసె రాజశేఖరుండు. ౨౩
- క. తన యొక్కినతురగము నా, తని కిచ్చి సువర్ణనిర్జితం బగు నరవా
 హసమున నొయ్యనఁ బురికిం, జరుదెంచెరు బంచవాద్యశబ్దములులియక. ౨౪
- వ. ఇట్లు చనుదెంచి నగరు ప్రవేశించి మహావిభవంబు మెఱయం గొలుపునం
 గూర్చుండి. ౨౫
- గీ. అచటి విప్రునికుని యత్కుపకారంబు, గాఁ దలంచి యొక్క గ్రామ మిచ్చి
 వరుసతోడ నెల్ల వారల వీడ్చొల్పి, యంతిపురము సొచ్చె నవనివిభుండు. ౨౬
- క. అన్నెలతలతో రతిసంపన్నుండై వరుసతోడ భావజుకేరిం
 గొన్ని దినంబులు సలుపుచు, నున్నంతం బిన్నయాలి కొక నెల మసలక. ౨౭
- ఉ. చెక్కులు వెల్లఁబాతె! గడుఁ జిట్టుము లయ్యె మొగంబు వాడఁ జ
 న్నక్కులు నల్పుగూడె నడుముం దరులుం జెలువారె నారు సొం
 పెక్కైఁ గనుంగవ న్నేటపు లేర్పడె నట్లు మనంబుకోరుకుల
 పెక్కువిధంబులం బరఁగెఁ బ్రీతిగ నాతికిఁ జీరచ్చిక్కినక. ౨౮
- క. పొత్తికడుపు మెఱుంగెక్కై, జలంబున జడను దోచెఁ జలికజైలతో
 నొత్తిలిమలుకఁగ న్రాన్చుడు, మెత్తనిమై నడుచు¹ నిదుర మేకొను వినువుక. ౨౯
- క. కొమ్మకుఁ బులు సంపయ్యెను, గమ్మని మ న్నంతకంటె² గడుఁ జవికెక్కై
 దమ్మి మొనమొగ్గ లెక్కిన, తుమ్మెద లనఁ జన్నుదోయితుడ కప్పారెక. 3౦
- గీ. చెలువ బయఁకలైనఁ జెప్పవేటికి నన్న, సిగ్గుపడుచుఁ జెలువచెంత దలఁగు
 జెప్పఁబూను గొన్ని చిహ్నంబు లెఱిగించు, నగవుచేసి మీఁదనొగులుచేయ. 31

1. పల్కఁబాతె. 2. మెత్తనినడమెలగు. 3. గమ్మదనంబంతకంటె. 4. నగము చేసి
 మీఁదనొగులు చెలియు.

- క. విశదముగ నడిగి యారా, జశిఖామణి కెఱుంగఁ జెప్పి సఖు లిం వగుస
ర్యశుభంబులు గూరిచి తచ్చిశువునకు స్త్రీఁడఁ జేతునెని¹ గాకుండఁ. 32
- గీ. మూడునెలలఁ జెలులు ముద్దులు² వెట్టిరి, యలకుఁగుడుము లైదునెలలఁ జెట్టి
రేడునెలలమ్రొక్కి రెట్టిపోలమ్మకు, సతికిఁ జూలువెళ్ళ జరుపుకొనుచు. 33
- క. నెలకొనిన చూలువేళం, దలకొని మెయిడిఁగ మెఱుంగు దనరం గనశో³
జ్వల మగు వేపంబున సతి, పులుకడ్డినముత్తియంబు పోలిక నొప్పెఁ. 34
- గీ. ిథితి మదిఁ దలఁచుచు నెడమప్రక్క నిది⁴, మెదలెననుచుఁజెప్ప సుదతులంతఁ
జంటిజగురు గోర సంధించి చిరజీవి, యెనసతుడు పుట్టు ననఁగఁ బొంగు. 35
- క. ఆసతి కాన్పుఁడవును, మాసంబునఁ గెంటలంబమరఁజెట్టి⁵ మహా⁶
ల్లాసంబున నుండఁగనవ, మాసంబులు నిండె గర్భమహిమయు నలరఁ. 36
- గీ. చన్నులురియఁ బొదలె జఘనంబు ఘనమయ్యె, బలక వెన్ను దనరె మలుగువట్టె
రాజయోగ్యమైన రత్నంబు దాచిన, పసిడిపెట్టెయనఁగ నెసఁగెనపుడు. 37
- క. నెలఁత శిశువునకుఁ బ్రొద్దుల, నెల నమృతమునించు నింద్రసేలపుమూఁగు
శ్లఱరించిన బంగారపుఁ, గలశము లనఁ గుచయుగంబు కప్పున నొప్పెఁ. 38
- గీ. నాభి నెఱయవిరిసె నడుము నొవ్వఁబొడంగె, దాచు లంత నాయితంబు చేసి
కూడిమెలఁగ దండికుట్టులం బొదలక, నాతి యటు సుఖప్రసూతి యయ్యె. 39
- క. క్రూర గ్రహవిరహితుఁడగు, తారాపతిబలము గలుగు తత్తాలమునఁ
మారుని కెనయనఁదగినకు, మారుం దుదయి చెహితులుమదిముద మొదఁ. 40
- వ. అప్పుడు దాదులు. 41
- గీ. నిసువుబొడ్డుమీఁదఁ బసిడిటంకంబిడి, యొమ్మ నాభినాళ ముత్తరించి
ముత్తియములఁ జేట ముంచి యునికి కను, దమ్ములందు సమ్మదమ్ము నిగుడ. 42
- గీ. కలిఁ దోచి నూనెవేలిడి, తలపుట్టియయ్యుచు నేతితెలంబుచు జో⁷
త్తిలరాచి మెత్తగాఁ బాచు, గలరించి⁸కుమారు నునిచి రాదారు లటఁ. 43
- శా. జ్ఞోనేనాయకుఁ డిటిమేలు విని తా సున్నాతుఁడై యాదిక
భ్యాణం బైన మహోత్సవంబున సముల్లాసంబుతో⁹ దానపా
రీణుండై నిజబంధులోకగురుథాత్రీదేవసంసేవన
త్రాణం బొప్పుఁగఁ జెట్టె గోధరణిరత్నద్రవ్యమాద్యంబుగఁ. 44

1. చీడచెవి. 2. ముద్దలు. 3. తొలుత చూలున మది దలఁచు నెడమ ప్రక్క... చంటిజెలు గోరనంటి... సుదతిపుట్టువనిన సుదతి పొంగు (చంటిజెలు) 4. గెంటునుమర 5. విరియ 6. కలిగడిగి 7. పాదుగుపొత్తులు.

- సీ. క్రమమున దాదు లక్షణను ముప్పటిలిస¹ జలకంబు దేర్చి యాచెలువసుతుని
కొనరఁగాఁ గాటుకయును జక్కబొట్టును బాటించి యాగడపకు వెలుపటఁ
బొదికిల్లఁ దవుడు నిప్పులుఁ బ్రత్తిగింజలు నిడి యడ్డముగఁ జట్టు బడిసివైచి²
వేఁపరెమ్మలు నీళ్ల వెసలలోపల నింది కాపులు పురిటింట గట్టి చేసి
నాయనముల కెల్ల వనితల రప్పించి, వారుదెచ్చినయవి వరుస నంది
పచ్చకప్పురంపుఁ బలుకులు పెట్టి విడియము లిచ్చి రింపు నయముగలుగ. ౪౫
- క. వెడలం బడితివి చక్కని, కొడుకుం బడసితివి రాజుకూరిమి బలిసెం
బడఁతీ నీభాగ్యమునకుఁ, గడలే దని పొగడి రెల్లకాంతలు నింతి. ౪౬
- ఉ. మండలనాయకుండును గ్రమంబున నాపురు డైన యంతః బం
ద్రెండవనాఁడు పాపనికి రేవతి గావున మీనరాశి చం
ద్రుం దని పేరు పెట్టి యతిహాథిగఁ బెంపఁగ వాఁడు బాలచం
ద్రుండును బోలె నిచ్చలును దుష్టియుఁ బుష్టియుఁ గాంచుఁ గాంతితో. ౪౭
- సీ. వెలదులు వీని నవ్వొంప నోయని నవ్వు వేడుక మూతియు విజుచుచుండు³
నూడరలిచ్చు⁴ నయ్యయ్యాళఁ జేరిన నడు మెత్తివైచు ముందలయు నెత్తు
జోవలు వాడిన⁵ భావించు నాలించుచుండు నేకుపు మాను నుగ్గు లడుగుఁ
గోరి డగ్గఱఁగ నంగుష్ఠంబు⁶ నోరిలో నిమకొను దాఁ జన్ను గుడుచుభంగిఁ
జిన్ని పాదములుచు జేతులు నాడించు, జవనగతిని మొరయ రవళి దన్ను⁷
బోరగిలి ఘోషింపు పోలికఁ దలయెత్తి, యాడుఁ బలుక నంచునందుఁ జూచు. ౪౮
- క. కూర్చుండు నురమునం జన, నేర్చును విద్రెంబు సేయనేర్చును భీతిం
దార్చుచుఁ దప్పుటకుగు లొడఁ, గూర్చు జవనిచెట్టపట్టుకొని నడపాడుక.⁸
- క. విందులు విండు లనుచు వే, డ్దం దనుఁ బిల్వంగ నగుమొగం బలరంగా
నందియలు మొరయఁగాఁ గురు, లుం దూలఁగ⁹ వచ్చియంతలోఁగప్పకొనుక.
- క. నిలువెల్లను గనకం బై, పలు కంతయు నమృత మగుచుఁ బార్థివనకు ము
ద్దులు మాపుచు నానాటికిఁ, బలుదెఱఁగులఁ బెరిగె నతనిప్రాణవదం బై. ౫౦

1. ముప్పటములైక, చిన్న యమారి. 2. పచ్చనికూటఁబడినది. 3. విడియందముగ జాట్టువదసి
వేసి-చిన్న యమారి. 4. వెలదుమేల్ వివరణవ్వొంప నవం నాయకవృత్తయ మూతులల్లవిరుచు.
5. నూడరలిచ్చు. 6. జోలలువాడినవానించు. 7. కాలియంగుళము డగ్గఱజిన్నోటిలో 8. జన్నుగ
డియ మొరయవన్నుచుచు. 9. మొరయగున్నాఁడుం దూలఁగ—పచ్చనింతలో నెత్తుకొనుక.

వ. అంత నతండు తచ్చూడాకరణంబునాడు నానావిధంబు లగుదానంబుల దీను
ల విప్రులం బరితుష్టులం జేసి యాదేవదత్తునకు మఱియు నొక సర్వసమృద్ధ
గ్రామం బిచ్చి కుమారునిం బరీక్షాధికారిం గావించిన బహుమానితుండై బహు
దినంబులు తత్కార్యవిచక్షణత్వంబువలన విశిష్టపూజల నొందుచు విలోచనసు
తుండు త్రిలోచనసుతుండును బోలెదవ్యాఖభోగానురాగంబులం జెలంగుచుం
డునంత.

గీ ౨

క. నృపతి యొకనాడు గని ని, స్తపటాత్త! పరీక్షాధికారిని నీయ
త్యుపకారమునకుఁ దగఁ బ్రత్యుపకారము చాల దనియె నుక్తీసురుతో.

చ. అనవుడు దేవదత్తుడు ధరాధిప యిట్లన కేను నీకుఁ జే¹
సిన యుపకార మింత నులిచేసెద వేటికి నందుఁ దల్పియుం
బొనరఁగఁ బల్చి కొంతతడ నుండి గృహంబున కేగు నేళ నా
తని సుతుఁ జంకఁ బెట్టుకొని తత్తట మందుచు వచ్చెఁ జెచ్చెరక. గీ ౪

ఉ. అయ్యెడ వాని డాచి కనకాభరణంబులు పుచ్చి బంటుచేఁ
జయ్యన నిచ్చి యమ్ము మని సంతకుఁ బంపిన యంతలోన నేఁ
డెయ్యెడ కేగెనో శిశువు నెవ్వరు చంపిరొ యంచు నేడ్వఁగా
దయ్య మెటుంగుటతు వసుధాపతిగేహము నిండెఁ బెలుగక. గీ ౫

క. అమ్మొక విని తలవరులు ర, యమ్మున నలుగడల జాడ లరయుచు నొకచో²
నమ్మంగ బంటుగని ³ యా, సొమ్ములతోఁ బట్టి తెచ్చి చూపిరి పతికిక. గీ ౬

వ. చూపిన నమ్మహీనాభుండును నీసొమ్ములు నీకెవ్వరు తెచ్చియిచ్చి యమ్ము మనిన
నీవమ్ము చున్నవాడ వని యడిగిన దేవదత్తుడను బ్రాహ్మణుండు తెచ్చియిచ్చె
నని యాతఁ డెఱింగించిన. గీ ౭

గీ. బంటువలన నెఱిగి బ్రాహ్మణు రప్పించి, నిలువఁ బెట్టి తప్పఁదెలియ నడుగ
నతడు మోమువాంచి యపరాధియునుఁబోలె, నుత్తరంబు లేక యూరకుండె.

క. చనువా రటు ధట్టింపఁగ, ³ ననుమానించుచును దైన్య మడరఁగ వెడఁగై
ధనలోభంబునఁ గొనిచని, జననాథా సీతనూజఁ జంపితి ననియెక. గీ ౮

సీ. అనుడు నారాయణా యని వీనిఁ బట్టి తిత్తోలిపింపఁ దగు నని పలుకువారుఁ
గాళ్ళును జేతులు గవియలుగాఁ బట్టి చిదిమింపఁ దగు నని పదరువారుఁ
గాయంబు చుగ్గుగా గలుగానుఁగలఁ బెట్టి త్రిప్పట తగు నని తెలుపువారు
మేన వెంటలు చుట్టి పై నగ్గితగిలించి మిడికింపఁ దగు నని నొడువువారు

1. దేవదత్తుడు ధరాధిపత్నుకు యేమ నీకుఁజే—2. నమ్మంగఁ బెట్టుకొని ౩. చంపింపఁగ.

- సగుచు జనులు దుర్వధాద్ధుండు వీడగు, ననుచు విన్నవించ నవనివిభుడు¹
 తనయమఃఖవహ్ని దనలోనఁ గ్రాగుమఁ, జంపఁబూని తనను తెంపు దలచి².
 వ. అద్దేవదత్తునితోడ. ౬౧
- క. అపకారము గా దిది నా, యుపకారము వాసె భూసురోత్తమ విను నీ
 యుపకారమునకు నిది ప్ర, త్యుపకారం బయ్యె నింక నోడక పొమ్మి. ౬౨
- గీ. అనుచు విడిచి మఱియు ధనమిచ్చి యనిసిన, హితులుదూఱిశిశువుమృతికినోర్చి
 యింత దెవువుమాపు టేయుపకారంబు³, గాఁదలంచి యేల కావ ననుడు. ౬౩
- క. వినుఁ డిట నేఁగలిగిన నా, తనయుండును గల్గెగాక తప్పిన యెడఁ గా
 ననమున నితఁడు తలఁచిపో, యిన భేరుండములలోన నే మగుదునునే⁴. ౬౪
- వ. ఇట్లు గాకుండం జేసిన నీరాజ్యంబును సంతతియును నగవడ నాప్రాణంబులు
 గాచి నన్ను నిలిపినవానికి నెలపు సేయుట యెంత కని⁵ నామీఁది యప్పు
 కొంతదీర్చుకొనం గలిగె నూరకుండుం డనిన. ౬౫
- క. పౌరుల్ హితులు దొర ల్పరి, వారంబును రాజు వెఱ్ఱివాఁ డయ్యెఁ గదే
 మూరెఁడుత్రోవయుఁ జూపుట, గారాపుంబట్టి చావుగనియుం గాచె⁶. ౬౬
- వ. అని చెడనాడుచున్న యెడను. ౬౭
- గీ. దేవదత్తుడు నరదేవుని సగుణా, జెఱిఁగి సంతసించి యింటి కేగి
 చందమామకూనచందంబుతో నున్న, శిశువుఁ దెచ్చి రాజుచేతి కిచ్చె. ౬౮
- వ. ఇ ట్లిచ్చిన పాపనిం జూచి. ౬౯
- క. వీసయహార్షంబుల మౌ, దస్థితవదనాబ్జుఁ డగుచు ధరణీవరుఁ డా
 క్షసికమరితము లడఁచెడి, యస్థుల దైవ మనుచు నతనికి మ్రొక్కె⁷. ౭౦
- ఉ. మ్రొక్కి న దేవదత్తుఁ డతిమోదము నొంది నరేంద్ర నీమనం
 బి క్షడఁ జూడవేడి యలయించి మహావ్యథఁ దూలపుచ్చితి⁸
 నిక్కిలి తప్పుచేసి కడమీఱి భవగ్గణరత్నముల్ మెఱు
 గె క్కనొనర్చితిం బరుల కీకథ మంచితనంబు నొజ్జఁగా⁹. ౭౧
- శా. అంచు జెప్పిన నయ్యవంతివరుడు¹⁰ హర్షించుచు న్నూపదం
 గంది బోలినయట్టి పట్టణము సత్తారంబుగా నిచ్చి మ

1. దైవజనులు వీడగ్గుండు వధకని, విన్నవించగఁ బృథివీశ్వరుండు. 2. పెంపెఱింగి, 3. టిది
 యుపకారంబు, 4. కానమున నితఁడెడఁగల బో, యనని కానమునాన నేరుగునునోకో. 5. నిలిపిన
 వానికిది యెంతవని. 6. గాలింబుచ్చె⁷.

- న్నించెం బాత్రుఁ డటంచు ధర్మసభకు నిష్క్లేతగాఁ బ్రీతిఁ గా
వించెం గావున నీకు నట్టిగుణ మన్వేషించినం గల్గునే. 2౨
- క. మగుడుము గద్దియ యెక్కుట, యగపడ దిశ ననిన విక్రమాఘ్నగుణంబులే
పొగడుచు బిగిచెడి ధారా, జగతీపతి చనియె నాత్మసదనంబునకున్. 23
- వ. మఱియు నొక్కనాఁడు. 2౪

—శ్రీ విదవబొమ్మ కథ. శ్రీ—

- క. తెల్లని యమృతాంబుధిలో, నల్లని తిరుమేను ధనశననినములోనం
ద్రుశ్శేషు తుమ్మెదక్రియ రా, జిల్లంగ విహరించుచున్న సిరిమరుఁ గొలుతున్. 2౫
- మ. అని చిత్రాబ్రములోఁ దలంచి సమయజ్ఞామోదితం జౌ దినం
బున సౌమ్యగ్రహదృష్టలగ్నమున నాభోజండు వేడ్త న్నహా
సన మె క్కం జని పాదప్రద మిడఁ జాల్చులంచు నచ్చోటు కాం
చనపాంచాలిక వల్లె సర్వజనతాత్పర్యం బవార్యంబుగన్. 2౬
- క. కార్యం బెఱుంగవు దానా, చావ్యండగు విక్రమాఘ్న సరిపూసంగ గాం
భీర్యముతోఁ గూడిన యా, దార్యము లే కేల యెక్కుఁ దర మగునీకున్. 2౭
- క. అనవుడు విస్మితఁ డై మీ, జనపతి గాంభీర్యదానచాతుర్యము లే
పనిపట్టులఁ గనుపట్టిన, పని యడిగిన భోజనృపతి కది యి ట్లనియెన్. 2౮
- శా. ధారానాయక యాచకార్తజనతాదారిద్ర్య విద్రావణం
డాహుధస్థిరకీర్తివల్లివిధవవ్యాప్తాఖిలాశాంతవి
స్తారం దూరితేవిక్రమక్రమ నిరస్తతోఁగిపాలాగ్ర సం
భారోత్సాహుండు సాహసాధరణుఁ డొప్పు జేసె రాజ్యం బిలన్. 2౯
- క. భూతలమునఁ బుణ్యగుణ, ఖ్యాతుం డగు నతని చేతి కొడేయకధా
రాతీరంబున మునిగి య, రాతులు విహరింతు రమరరమణీయుతు లై. ౩౦
- వ. అట్లెలుచుండు నతనిరాజ్యంబున నెలకు మూడువాసలు దళంబుగాఁ గురియ
జనులెల్ల నుల్లంబుల నుల్లాసంబు నెల్లివిరియ ధనధాన్యసమృద్ధులై యున్నయె
డల రత్నగర్భాతలంబున రత్నాకరగుణప్రఖ్యాపనాపరుండునుంబోలె వణిగ్వ
రుం డగున్మృతరత్నవ్యవహారి దూరదేశంబుననుండి యుజ్జయిని కరుదెంచి. ౩౧
- క. అంబుధి పుత్తైంచిన క,ప్పం బన రేఖాంకబిందుభంగాదికదో
షంబులఁ బొరయని పదిర,త్నంబులు గుడిగ్రుచ్చి తెచ్చి పరపతి కిచ్చెన్. ౩౨

- గీ. వానిఁ జూచి కొలువువార లచ్చిత మండ, మానవేంద్రుఁ డాత్తలోన మెచ్చి
విలువ నిశ్చయించి చులుకగా నతనికిఁ, దేటపడఁగ ధనము కోటియిచ్చె. ౮3
- గీ. కోటిధనముఁ బుచ్చుకొని యగస్త్యునియుక్తి, నమరునాల్గుసాగరముల యందు
నుత్తమంబు సింహాలోద్భవం బటుగాన, దీనిఁ గొనుము మనుజదేవయనుచు. ౮4
- వ. ఇచ్చిన నదియును బ్రభాపటల విభాసిత సభామండపం బై యంబరమణిబింబ
విడంబకం బగుచున్న మానికంబుగైకొని మానవేంద్రుండు విస్మయమానమా
నసుండై తన్మూల్యంబు కోటిధనం బిచ్చి యిట్టివి మఱియునుం గలవే యనియ
డిగిన నావ్రకుండు. ౮5
- గీ. దీనికంటెనొప్పు¹ దివ్యరత్నంబులు, గలవు మద్భవమునఁ గొలఁదిమీఱి²
ధరణినాథ నాకు దశకోటి ధన మిచ్చి, భటునిబంపు పదియుఁ బంపువాడ.
- క. అని చెప్పిన నాతనికా, ధన మిచ్చి భటాళిఁ జూచి తఱిదప్పకవే³
చనిరత్నంబులు గొని తెచ్చినవానికి మెచ్చు గలదు చేకొనుఁ డనియె. ౮6
- వ. అనిన నసహాయశూరుగడును సలఘులరాంఘ్రిలలఘునుండును నగునొక్కజాం
ఘికుండు లేచి. ౮7
- క. అచ్చట నారత్నంబులు, పుచ్చుకొనుచు నేడుదివసములు పో మఱునా⁴
డిచ్చటికి నిన్నుఁ గొలువఁగ, వచ్చెద నీయడుగులాన వసుధాధీశా. ౮8
- సీ. అని పంతమాడిన హర్షించి తాంబూల మిప్పించి వ్యయమున కేడుమాడ
లోనఁగి వ్రకుఁ గూడి మసలకుమీ యని యనిపిన వానిఁ దోడ్కొనుచు నెట్టి
యశ్వరత్నమునెక్కి యతివేగమున రేలుఁ బగలులు నెచ్చోటఁ దగులు వడక
నాలుగుదినముల నలువదియామడ ల్పుని వీడు సొత్తెంచి తనగృహమునఁ
దేజరిల్లుచున్న దివ్యరత్నంబులుఁ, బదియు నిచ్చి రాచబంటు సంత
గవని వెడల ననిపి క్రమ్మట నేగిన, వాడు నటకు నిడచి వచ్చె నట్ల.
- క. లంఘితనగనగరసరి, త్సంఘాతుం డగుచు దినము దప్పక వడి ని
స్సంఘర్షాధ్వగుండై యా, జాంఘికుఁ డరుదెంచె బురికి సంధ్యావేళ. ౮9
- క. కాటాడక యట చని భూ, పాలుం గని మ్రొక్కి తనదు పంతంబునఁ ద
త్తాలోచిత దివసకర⁵, జ్వాలాకృతి వెలుగు నైదు సన్నలు లిచ్చె. ౯0
- ఉ. ఇచ్చిన వానిఁ బుచ్చుకొని యేలిక యల్లనఁ జల్లమాపులం
దెచ్చినబంటుఁ జూచి మఱి తెచ్చిక నైదును నాకు నిప్పడే

1. మిగులు. 2. విలువమీఱి. 3. జనపతియా, తనికాధనమిచ్చి భటులఁ దప్పకపంచెం.

4. నేడుదివసములమఱునాఁ దేనిచ్చటికి. 5. దీపవర.